

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Koncept regionotvornosti: Aplikace na region

Pobaltí

Václav Taušek

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

Koncept regionotvornosti: Aplikace na region

Pobaltí

Václav Taušek

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Obsah

1 SEZNAM ZKRATEK:	0
2 ÚVOD	1
2.1.1 Hypotézy a výzkumné otázky:	3
2.2 Struktura práce	4
2.3 Metodologie	5
3 ZÁKLADNÍ POJMY – REGION, REGIONALIZACE, REGIONOTVORNOST	9
3.1 Mnohoznačnost pojmu region	9
3.2 Regionalizace a proměna regionalismu	11
4 NOVÝ REGIONALISMUS S DŮRAZEM NA NEW REGIONALISM APPROACH	13
4.1.1 Aktéři a úrovně analýzy dle nového regionalismu	15
5 POBALTÍ - DEFINICE POJMU A VYMEZENÍ	18
5.1 Pobaltí - úzký koncept	19
5.2 Pobaltí, Region Baltského moře - širší koncept	23
5.3 Baltoskandie	25
6 PRVNÍ SEKTOROVÁ ANALÝZA POBALTÍ - GEOGRAFICKÝ REGION	27
6.1 Geopolitický region Pobaltí	27
6.2 Pobřeží a vodstvo regionu	29

6.3 Povrch a přírodní poměry regionu s ohledem na infrastrukturu.....	30
6.4 Vyhodnocení sektorové analýzy regionu jako přírodně-geografického celku.....	31
7 DRUHÁ SEKTOROVÁ ANALÝZA: POBALTÍ JAKO REGIONÁLNÍ BEZPEČNOSTÍ MIKROKOMPLEX.....	33
7.1 Charakteristika subkomplexu.....	35
7.2 Závislost subkomplexu na vnějších aktérech.....	36
7.3 Vojenská bezpečnost	37
7.4 Sociokulturní bezpečnost	38
7.5 Ekonomická bezpečnost.....	40
7.5.1 Závislost mikrokomplexu na energetických surovinách	41
7.6 Environmentální bezpečnost.....	42
7.7 Rusko a pobaltský mikrokomplex.....	43
7.8 Shrnutí Regionálního bezpečnostního mikrokomplexu	44
8 TŘETÍ SEKTOROVÁ ANALÝZA: INSTITUCIONÁLNÍ SPOLUPRÁCE V REGIONU POBALTÍ.....	46
8.1 Počátky institucionální integrace v prostoru Pobaltí.....	46
8.2 Integrace a spolupráce v Pobaltí.....	47
8.2.1 Baltské shromáždění, Baltská rada ministrů a BAFTA (The Baltic Assembly, Baltic council of Ministers)	49
8.3 Bezpečnostní uskupení v Pobaltí.....	50
8.4 Institucionální integrace po vstupu do NATO a EU.....	52

8.5 Vyhodnocení institucionální integrace v regionu.....	53
9 ČTVRTÁ SEKTOROVÁ ANALÝZA – OBČANSKÁ SPOLEČNOST NAPŘÍČ POBALTÍM	55
9.1 Definice Občanské společnosti a její hlavní funkce.....	55
9.2 Příklady Občanské společnosti v regionu Pobaltí do pádu SSSR.....	56
9.2.1 Lesní bratrstvo.....	57
9.2.2 Pasivní rezistence na Litvě.....	57
9.2.3 Romas Kalanta a občanské nepokoje.....	58
9.2.4 Baltská cesta, Baltský řetěz.....	59
9.3 Současná občanská společnost napříč Litvou, Lotyšskem a Estonskem	60
9.4 Shrnutí regionu jako sektoru občanské společnosti	64
10 PÁTÁ SEKTOROVÁ ANALÝZA – REGION JAKO KOLEKTIVNÍ AKTÉR	66
10.1 Oslavy vítězství/okupace a dohodnutý společný postup regionu	67
10.2 Odstranění monumentu bronzového vojáka	69
10.3 Pobaltí a úsporná opatření v reakci na ekonomickou krizi v roce 2008.....	71
10.3.1 Podobnosti a odlišnosti při řešení krize	73
10.4 Shrnutí Ad-hoc spolupráce	73
11 ZÁVĚR	75
11.1.1 Vyhodnocení analýzy geografické homogenity	77

11.1.2	Vyhodnocení analýzy Regionálního bezpečnostního komplexu.....	78
11.1.3	Vyhodnocení analýzy institucionálního formování regionu	79
11.1.4	Vyhodnocení analýzy regionální občanské společnosti .	81
11.1.5	Vyhodnocení analýzy regionu jako kolektivního aktéra ..	82
11.2	Vyhodnocení hypotézy a zodpovězení výzkumných otázek	83
11.2.1	Odpovědi na výzkumné otázky	84
12	ZDROJE:	86
12.1	Elektronické zdroje.....	94
13	RESUMÉ	97
14	PŘÍLOHY	98
14.1	Příloha 1: Region Pobaltí (úzký koncept – Litva, Lotyšsko, Estonsko). Zdroj: http://www.balticgen.com/images/map_baltic.gif 10. 7. 2013	98
14.2	Příloha 2: Region (zemí) baltského moře (širší koncept- tmavě modrá + Rusko). Zdroj: http://eu.baltic.net/_cmsdata/_file/image_1.gif 22. 7. 2013.....	99
14.3	Příloha 3: Současná silniční síť v regionu Pobaltí. Zdroj: http://foto.terpe.lt/inkelti/20070709/131_0801_roads_00_big.gif 13. 7. 2013	100
14.4	Příloha 4: Rozvoj železniční infrastruktury. Zdroj: http://3.bp.blogspot.com/_IIWW_42TikE/Sjvsn7DmBrI/AAAAAAAAAADk/u6i0vJRy0L8/s1600-h/Baltic_service.png 15. 7. 2013	101

- 14.5 Příloha 5: Rail Baltica. Zdroj:**
<http://www.sorainen.com/UserFiles/File/Rail-Baltica.JPG> 18. 7. 2013 101
- 14.6 Příloha 6: Rozhodovací schéma Pobaltské obranné spolupráce. Zdroj:** <http://web-static.vm.ee/static/failid/335/joon1.jpg> 17. 7. 2013..... 102
- 14.7 Příloha 7: Logo The Baltic Assembly u příležitosti 20. výročí fungování organizace v roce 2011. Zdroj:**
http://www3.lrs.lt/home/images/VISI/Baltic%20Assembly_20th_1.png 26. 7. 2013..... 102
- 14.8 Příloha 8: Odezva na upálení Romase Kalanty v USA. Zdroj:**
http://www.15min.lt/images/photos/616305/big/kalanta_jav_1-4f5a36782c9f4.jpg 10. 7. 2013 103
- 14.9 Příloha 9: Baltská cesta mapa protestu. Zdroj:**
<http://www.balticway.net/uploads/images/Sidebar/country.gif> 20. 7. 2013 103
- 14.10 Příloha 10: Dobová fotografie, zachycující Baltský řetěz. Zdroj:** http://www.dw.de/image/0,,4578218_4,00.jpg 26. 7. 2013 104
- 14.11 Příloha 11: Monument sovětského bronzového vojáka v Tallinnu, obsypaný květinami. Fotografie zachycuje okamžik po jeho přesunutí z centra města na vojenský hřbitov. Zdroj:**
http://rbth.ru/assets/images/2011-05/Big/TASS_soldier_468.jpg 20. 7. 2013 105

1 SEZNAM ZKRATEK:

Zkratka	Původní název	Český název
ASEAN	Association of South East Asian Nations	Sdružení národů jihovýchodní Asie
BA	Baltic Assembly	Baltická/Pobaltská rada
BAFTA	Baltic Free Trade Association	Pobaltská zóna volného obchodu
BALTBAT	The Baltic Battalion	Baltický batalion
BALTNET	The Baltic Air Surveillance Network	Baltická síť protivzdušné obrany
BALTRON	Baltic Naval Squadron	Baltická námořní jednotka
BEMIP	Baltic Energy Market Interconnection Plan	Plán spojeného baltického energetického trhu
EKAK	Estonian Civil Society Development Concept	Estonský koncept rozvoje občanské společnosti
CEE	Central Eastern Europe	Středovýchodní Evropa
CIVICUS	CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation	CIVICUS: Světová aliance pro participaci občanů
EU	European Union	Evropská unie

EUBSR	EU Strategy for the Baltic Sea Region	Strategie EU pro region Baltského moře
KGB	Комитет государственной безопасности	Výbor státní bezpečnosti (SSSR)
MERCOSUR	Mercado Común del Sur	Sdružení volného obchodu zemí jižní Ameriky
NATO	North Atlantic Treaty Organization	Severoatlantická aliance
NGO(s)	Non-governmental organization(s)	Nevládní organizace
NKVD	Народный комиссариат внутренних дел	Lidový komisariát vnitřních záležitostí
OSN/ UN	United Nations	Organizace spojených národů
RSC	Regional Security Complex	Regionální Bezpečnostní komplex
SADC	Southern African Development Community	Jihoafrické rozvojové společenství
SFOR	Stabilisation Force in Bosnia and	Stabilizační síla v Bosně a

	Herzegovina	Hercegovině při NATO
SSSR	Союз Советских Социалистических Республик	Svaz sovětských socialistických republik
SNS	Содружество Независимых Государств	Společenství nezávislých států

2 ÚVOD

Po zhroutil bipolárního systému v mezinárodních vztazích vyvstalo ve vědecké obci mnoho otázek, předpovědí a hypotéz, týkajících se budoucího formování a rozložení sil, nejen v Evropě. Když se v prvních letech ukázalo, že se nově vzniklé a nezávislé státy orientují na Západ, přišli mnozí badatelé s ověřenými i neověřenými postupy jak dané země, později kandidáty začleňovat a sbližovat se zeměmi, se kterými ještě nedávno udržovaly chladné vztahy. Stejnou změnou si prošly i regiony či regionální koncepty, jimiž se budu v práci zabírat.

Teorií, která se stala fenoménem v oblasti výzkumu regionů v posledním čtvrtstoletí, je nový regionalismus, který se pokouší zodpovědět a popasovat se s novými výzvami, které právě po rozpadu sovětského bloku vyvstaly. Hlavními příčinami vzestupu nového regionalismu jsou ekonomické a geopolitické změny. Do skupiny ekonomických příčin vzestupu nového regionalismu spadá zejména postupující globalizace. Zásadním teoretickým přístupem nového regionalismu je *new regionalism approach* (dále NRA) Bjorna Hettneho (Wunderlich 2005 : 6), který se mimo jiné soustředí na zkoumání jevu otevírání ekonomik. Tento proces později ústí v závislost států na mezinárodním obchodu. Druhá skupina geopolitických hledisek má jeden hlavní jmenovatel. Je jím konec studené války, tím i decentralizace světového systému a nastupující multipolarita v mezinárodním systému. Navíc s proměnou struktury systému se mění i charakter hrozeb, který je nově spíše regionální než globální. Poslední proměnou, která je pro rozvoj nového regionalismu důležitá, je komunikační a informační revoluce, díky které je rychlost výměny informací značně zrychlena (Hettne 2005 : 557).

Regionem, který se stal jedním ze symbolů změny mezinárodního systému je region Pobaltí, v českém prostředí známý jako Litva, Lotyšsko

a Estonsko. Všechny tyto země byly po většinu 20. století v područí Sovětského svazu a až do jeho rozpadu sdílely velmi podobné osudy. Domnívám se, že otestování analytického konceptu NRA, jehož součástí je hierarchický koncept B. Hettneho může mít zajímavou výpovědní hodnotu nejen o NRA, ale také o regionu samotném. Region Pobaltí prošel v posledních dvou dekádách velkými změnami – ekonomickými, legislativními i kulturními. V neposlední řadě se region otevírá směrem ven. Snaha o vytyčení jeho přesných hranic je v současnosti velmi problematická. Tezí, o kterou bych se chtěl při vytyčení regionu opřít, je tvrzení Raima Väyryнена, který uvedl: *„Regiony na bázi národních států nejsou permanentními výsledky mezinárodních vztahů, ale výsledky politických, historických, kulturních a ekonomických struktur, které se mění, formují a fungují v čase (Väyrynen 2003 : 27).“* Z toho vyplývá, že hranice regionu jsou vždy proměnné a často záleží na subjektivitě pozorovatele.

Vzhledem k možnostem a rozsahu práce bude pracováno s regionem Pobaltí, který se skládá ze tří zemí: Litvy, Lotyšska a Estonska. Vzhledem k Väyrynanově tezi je zřejmé, že hranice regionu jsou proměnné. Do regionu mohou za určitých okolností spadat části polského Příbaltí, kaliningradská oblast či dokonce území anektovaná Sovětským svazem v roce 1945. Vzhledem k rozsahu práce a spornosti některých teritorií bude pracováno výhradně s trojicí pobaltských zemí. Posledním argumentem, proč nezařadit například výše zmíněnou teritorii je fakt, že se nejedná o státní celky. Porovnávání a analýza se zbytkem regionu by byla problematická. Vymezením regionu právě na tyto země se práce pokouší uchopit na první pohled tradiční region za pomoci hierarchického konceptu regionotvornosti B. Hettneho, který spadá pod NRA.

2.1.1 Hypotézy a výzkumné otázky:

Celá práce bude vycházet z hypotézy, že regionotvornost v regionu posiluje již od začátku devadesátých let. Druhá hypotéza bude potvrzena, pokud budou nalezeny ve všech pěti analyzovaných sektorech konceptu regionotvornosti hmatatelné prvky regionotvornosti. Jak již bylo zmíněno, v práci bude používána sektorová deskriptivní analýza. Vyhodnocení jednotlivých analytických kapitol, stejně jako odpovědi na výzkumné otázky, budou v závěru. Každá dílčí analýza sektoru bude končit krátkým shrnutím a poznatky z dílčí části analýzy. V závěru pak budou výsledky analýz rozebrány a bude zde uveden výsledek měření úrovně regionotvornosti regionu Pobaltí.

Výzkumné otázky jsou následující:

Kam podle škály konceptu regionotvornosti B. Hettneho patří region Pobaltí?

Probíhá regionotvorný proces ve všech pěti sektorech hierarchického konceptu Björna Hettneho?

Míra regionotvornosti a regionotvorný proces budou hodnoceny podle analyzovaných sektorů. Prvním sektorem je geografická homogenita regionu jako přírodního prostoru. Zde bude zkoumáno, jestli můžeme hovořit o regionu v jeho esenčním, přírodovědném základu jakožto i o jednom geopolitickém celku. Druhý sektor bude zkoumán za pomoci analýzy Regionálního bezpečnostního komplexu (Buzan, Waever 2003 : 435). Zkoumán bude konkrétně mikrokomplex Pobaltí. Pro tuto část poslouží teoretický rámec B. Buzana a O. Waevera. Třetí sektorová analýza bude věnována institucionalizaci regionu. Konkrétně půjde o integrační procesy a uskupení, která budou analyzována. Čtvrtá sektorová analýza se bude dotýkat občanské společnosti. V první části, za pomoci historických událostí, analyzují občanskou společnost před

získáním nezávislosti na SSSR. Ve druhé části sektorové analýzy pak bude analyzován současný stav občanské společnosti v regionu. Poslední, pátá analýza, bude sledovat, zdali se region chová jako kolektivní aktér a zdali k tomu má vůbec dostatečné exekutivní kapacity.

Cílem práce bude aplikovat hieratický koncept regionotvornosti Björna Hettneho na region Pobaltí. V závěru budou potvrzeny či vyvráceny hypotézy. První z nich tvrdí, že regionotvornost se v regionu prohlubuje již od začátku 90. let. Druhá se opírá o tvrzení, že regionotvornost v regionu je hmatatelná na všech úrovních testovaného konceptu. Za pomoci sektorové analýzy budou zkoumány jednotlivé sektory regionu. Syntéza všech pěti analýz pak dá odpověď na úroveň regionotvornosti regionu. V závěru budou dále představena největší úskalí a silné stránky regionotvornosti, která vyplynou z výsledků analýz jednotlivých sektorů.

2.2 Struktura práce

V úvodní části práce budou vymezeny všechny klíčové pojmy. Zvláštní důraz bude kladen na nový regionalismus, jeho formy a NRA. Dále budou zmíněni nejvýznamnější přispěvatelé v tomto odvětví. Novému regionalizačnímu přístupu - NRA, konkrétně analytickému konceptu B. Hettneho, bude věnován nejpodstatnější prostor. Zvláštní důraz bude posléze kladen na vymezení regionu, který bude analyzován. Zkoumaným regionem je region Pobaltí. Samozřejmě je nutné vymežit i další politicko-geografický pojem, se kterým bude v práci operováno - region (zemí) Baltského moře.

Analytická část bude tvořena sektorovou analýzou pěti sektorů, které budou podrobně rozebrány v metodologii práce. Teoretickou oporou pro analýzu je hierarchický koncept B. Hettneho, podle kterého bude v závěru

provedeno zařazení regionu na škálu jeho konceptu regionotvornosti a budou zanalyzovány výsledky jednotlivých analýz – sektorů.

V závěru budou shrnuty nejvýznamnější regionální snahy, úspěchy a těžkosti regionotvornosti. Dále budou poskytnuty odpovědi na výzkumné otázky a bude analyzováno potvrzení či vyvrácení hypotéz. Na úplném konci pak nalezneme stanoviska autora k regionu a regionotvornosti.

2.3 Metodologie

Teorie nového regionalismu nelze souhrnně zařadit do jedné teorie. Jde o teoretický proud několika různých koncepcí. Koncepce, která je klíčová pro potřeby diplomové práce, se zabývá hlavně politickým obsahem regionalismu. Takovou koncepcí je nový regionalistický přístup (new regionalism approach - NRA). NRA staví na třech hlavních principech: analýza se nesoustředí výhradně na státocentrický model, region je vnímán jako dynamicky se měnící entita. Posledním principem je propojení teorie s lidskou bezpečností a rozvojem (Řehák 2009 : 15). Předním badatelem NRA je Björn Hettne, jenž zformuloval základní myšlenky a principy tohoto směru. Celá práce se bude opírat o jeho teoretický základ. Hettne přichází s myšlenkou dynamického vývoje regionu. Neuvádí přitom, kam má rozvoj směřovat, ale říká, že region se neustále proměňuje. Pro tento proces autor používá pojem regioness, česky překládáno různými autory jako regionotvornost, regionita či geneze regionu (Hettne 2005 : 548). Snaha plnohodnotně etablovat český ekvivalent regioness zatím rozštěpuje badatele zabývající se problematikou nového regionalismu. V práci bude pro tento pojem používán první český ekvivalent docentky Šárky Waisové – regionotvornost (Waisová a kol. 2009 : 59).

Podle Hettneho probíhá regionotvornost na pěti stupních, přičemž níže popsaná stupnice slouží k takzvanému škálování regionu. Analyzováním všech pěti stupňů regionotvornosti lze změřit, v jakém stupni geneze se zkoumaný region nachází (Hettne, Söderbaum, Tavares 2003 : 24). Regionotvornost lze vnímat jako tendence aktérů a procesů uvnitř dané jednotky utvářet ji jako specifický region.

V práci bude pracováno se škálou regionotvornosti, ovšem v omezeném měřítku, protože detailně analyzovat všechny její úrovně by bylo v rozsahu práce nemožné. Zkoumaný region bude měřen v pěti úrovních, které pak určí fázi regionotvornosti. Každá z pěti úrovní bude v závěru kapitoly vyhodnocena. Cílem analýz, které budou prováděny v pěti sektorech, bude finálně posoudit, v jakém stupni/fázi regionotvornosti se region nachází. Současně budou naznačeny hlavní pilíře geneze regionu a regionotvornosti. Protože analýz bude pět, bude použita sektorová analýza. Analyzované sektory jsou zároveň testovanými úrovněmi, které jsou rozepsány níže. Konkrétně jde o sektory: geografický region, region jako regionální bezpečnostní komplex, region charakterizovaný spoluprací na institucionálním základu, region jako občanská společnost a posledním testovaným sektorem bude region jako kolektivní aktér. Jednotlivé části analýzy budou proporcčně vyvážené. Na každou analýzu úrovně regionotvornosti bude vyčleněn podobný prostor.

První úrovní regionotvornosti je uchopení regionu jako geografické jednotky, jež je vymezena více či méně přirozenými fyzickými bariérami a označena ekologickými charakteristikami (Hettne, Inotai, Sunkel 1999 : 10-11). V této části budu pracovat hlavně s fyzickou geografii a mapami. Cílem této kapitoly bude zjistit, zdali je region fyzicko-geograficky homogenní a sdílí podobné charakteristiky. Konkrétně bude charakterizován povrch, vodstvo i celkový reliéf regionu. Tato analýza bude geografická, a pomůže tak zjistit, zdali zde jsou, či nejsou, nějaké přírodní překážky, omezující tvorbu regionu. Tento aspekt analýzy se dá

dnes díky rozvoji moderních komunikačních technologií považovat za zastaralý. Ovšem doprava či lidská interakce v regionu mohou být přírodními podmínkami limitovány. Právě proto je analýza přírodních podmínek důležitým aspektem práce. V této části analýzy bude i podkapitola, která se bude zabývat regionem jako geopolitickým aktérem.

Druhá úroveň nahlíží na region jako na sociální systém, organizovaný jeho obyvateli, zahrnující translokální a transnacionální vztahy různých aktérů. Tyto vztahy generují bezpečnostní komplex, v němž jsou na sobě aktéři vzájemně bezpečnostně závislí. V této části bude čerpáno hlavně z teorie B. Buzana a O. Weavera. Bude provedena stručná analýza regionálního bezpečnostního komplexu. Hlavním cílem této části bude zanalyzovat, zdali se region, jako bezpečnostní mikrokomplex, dá vůbec uchopit. Hlavními komponenty analýzy budou vztahy uvnitř mikrokomplexu a interakce mikrokomplexu směrem ven. Dále vojenská, energetická, sociální a environmentální bezpečnost regionu. Poslední částí analýzy bude vztah celého regionu s Ruskou federací (Hettne, Inotai, Sunkel 1999: 10-11). Cílem druhé analýzy bude určit, zdali lze region Pobaltí uchopit jako bezpečnostní mikrokomplex.

Třetí analýza bude směřovat ke změření regionu, který je charakterizován spoluprací v oblasti hospodářské, politické, sociální a vojenské. Domnívám se, že pro tuto část postačí deskriptivní analýza společně vybudovaných institucí v regionu a institucích vybudovaných za pomoci vnějších aktérů. V této části budou popsána všechna důležitá integrační uskupení v regionu. Dále budou zanalyzována uskupení, která v současnosti nemají reálnou politickou sílu, ale při ustavování regionu hrála důležitou roli (Hettne, Inotai, Sunkel 1999: 10-11).

Čtvrtá testovaná úroveň se bude týkat konceptu občanské společnosti, v němž organizační rámec podporuje a posiluje sociální komunikaci a sdílené hodnoty (Hettne, Inotai, Sunkel 1999: 10-11). Protože zkoumaný

region Pobaltí může podle nového regionalismu reálně existovat teprve od pádu Sovětského svazu, je třeba toto kritérium posuzovat trochu střízlivější optikou. Podle teoretiků konceptu občanské společnosti trvá její přetvoření až do vymření všech generací, jež se podílely na občanské společnosti minulého zřízení (Dahrendorf dle Cabada : KAP/Střední Evropa, 5. 3. 2013). Plnohodnotné vytvoření občanské společnosti lze tedy analyzovat až v daleké budoucnosti. Občanská společnost v regionu bude analyzována za pomoci historických událostí, vzniklých zdola, od občanů. Pokud tyto události překročily hranice a staly se regionálními, lze je považovat za akt společné občanské společnosti. Dále bude rozbor čtvrtého kritéria pokračovat současným stavem občanské společnosti v regionu. Cílem bude zjistit, má-li celoregionální občanská společnost v regionu alespoň nějaké kořeny. Dělicím kritériem bude alespoň částečně fungující občanská společnost.

Poslední, páté kritérium bude posuzovat region jako kolektivní nebo mezinárodní aktér s jasnou specifickou identitou, kapacitami ke konání, určitým stupněm legitimacy a strukturami rozhodování (Hettne, Inotai, Sunkel 1999: 10-11). Zde budu sledovat, jestli má region nějaké společné výstupy vzhledem k mezinárodnímu prostředí a nastalých situacích v něm. Analyzovány budou události, které musely země řešit společně. Konkrétně půjde o oslavy 60. výročí konce 2. světové války, následovat bude analýza kauzy odstranění monumentu bronzového vojáka z centra Tallinnu. Poslední analyzovanou událostí bude reakce zemí regionu na poslední celosvětovou finanční krizi, která „baltské tygry“ silně zasáhla. Dílčím cílem poslední sektorové analýzy bude zjištění, dochází-li během nastalých situací ke společnému postupu nebo ne. Hlavním znakem analýzy bude hledání prvků společného postupu a koordinace vůči vnějšku regionu.

3 ZÁKLADNÍ POJMY – REGION, REGIONALIZACE, REGIONOTVORNOST

Předtím, než se pustíme do detailního rozboru new regionalism approach, je třeba představit základní pojmy, se kterými bude jak v teoretické, tak v praktické části operováno. Představení základních pojmů má také za cíl poukázat na nejednotnost konceptu regionu, regionalizace a problematice ustavení českého ekvivalentu *regioness* - regionotvornosti.

3.1 Mnohoznačnost pojmu region

Koncept regionu má v různých vědních disciplínách různé významy. Například v geografii jsou regiony chápány jako substanciální identity či historické provincie. Regionem také mohou být uměle vytvořené administrativní jednotky. V mezinárodních systémech jsou regiony chápány jako nadnárodní části mezinárodního systému. L. J. Cantori nabízí obsáhlejší definici nadnárodního regionu: „*Region se skládá ze států, jež mají společná etnická, jazyková, kulturní a historická pouta*“ (Cantori 1970 : 1).

Vědci se shodují, že neexistují žádné naturální regiony. Jejich ohraničení vždy variuje dle objektu zkoumání. Všechny regiony jsou produktem sociální konstrukce a jsou politicky napadnutelné. Viděno očima sociálního konstruktivisty, předpokladem pro vznik regionu je sdílení zájmů ve společném politické komunitě a to, že region funguje prakticky, nejen formálně (Hettne 2005 : 544).

Klaus Roth definuje region jako derivát latinského pojmu *regio*, znamenající okres nebo správa. Představuje si pod ním určitou teritoriální jednotku, popřípadě prostorový rozsah. Region můžeme tradičně vnímat jako území se sjednocujícími společnými prvky. Většinou jsou jimi

společné území, kultura a historie. K těmto základním prvkům se pak mohou přidávat další, které později ukazují na unikátnost daného regionálního procesu (Roth 2007 : 18 - 20). Ekonomický aspekt regionů přidává Joseph Nye, který definuje region jako „*omezený počet států, spojených dohromady geografickým vztahem a určitým stupněm vzájemné interdependence (Nye dle Waisové 2002 : 217).*“

Posun od starého regionalismu k novému nastává přibližně v posledních dvou dekádách dvacátého století. Vědci si začali uvědomovat výrazný sociální aspekt regionu. V současnosti představuje region nejen významné historické, politické a ekonomické jednotky. Navrch mají tyto jednotky hlavně sociální a kulturní rozměr. Za této konstelace regiony zásadním způsobem promlouvají do politického procesu (Cabada In: Cabada a kol. 2009 : 5). Mezinárodní vztahy často chápou regiony jako nadnárodní subsystémy mezinárodního systému, tedy jako světové regiony. Strukturovanější pohledy tvrdí, že region se skládá ze států, které mají některé společné etnické, lingvistické, kulturní, sociální a historické vazby (Hettne 2005 : 550).

Podle M. Keatinga jsou regiony, spolu s ostatními teritoriálními jednotkami, konstruovány různými elementy, a to s větší či menší mírou soudržnosti. Ve chvíli, kdy se geografické prvky, ekonomická soudržnost, kulturní identita, administrativní aparát a teritoriální mobilizace střetávají ve vymezeném prostoru, hovoříme o silném regionalismu. V jiném případě je definice regionálního prostoru napadnutelná, neboť region je vyjádřen různými formami spolupráce napříč ekonomickým, politickým a kulturním spektrem. Přesto neurčitost regionálních hranic a rozdílnost typů systémů regionů nutí nahlížení na ně jako na otevřené systémy, než na soběstačné společenské jednotky. Důležité je také to, že regiony zde byly před vznikem národních států a měly vliv na jejich budování. Spolu s regionalismem v evropském prostoru mají dlouhou historii (Keating 2004 : 210 - 212).

Další variantu definice regionu odhaluje finský geograf Anssi Passi. Tvrdí, že mnoho prací operuje s pojmem „nová regionální geografie“, která do sebe zahrnuje mapování individuálních a sociálních identit nebo nahlíží na region jako na manifestaci akumulace kapitálu. Anssi Passi hovoří o vhodné kombinaci politicko-ekonomických aspektů s formováním identity. Pohled na region je brán jako proces pochopení historického hlediska v rámci regionální transformace. Region je podle něj založen na hegemonickém postavení určitých specifických regionálních entit a tvorbou identit nových, které se stávají součástí institucionalizace a reprodukce sociálních aktérů v rámci širší prostorové dělby práce. Z toho vyplývá, že hranice, symboly a instituce nelze chápat jenom jako výsledek nezávislých, popřípadě evolučních procesů. Naopak tyto procesy, vyjadřují věčný boj o hodnoty spojené s prostorem, reprezentací, demokracií a blahobytem. Proto na region nahlížíme jako na složitou institucionální strukturu. Je to dáno i jeho závislostí na lidské činnosti. Konkrétně na dohodách, institucích, médiích, vzdělávacím systému, politické organizaci či ekonomice (Paasi 2004 : 210 - 211).

3.2 Regionalizace a proměna regionalismu

Pojem regionalizace můžeme označit za opak globalizačních tendencí. Regionalizace je procesem, projevujícím se regionálními snahami o integraci.¹ Mnohem jednodušeji lze regionalizaci označit za proces vytváření regionů. Podle Raima Väyryneny můžeme regionalizaci rozdělit na dva druhy. Prvním je promyšlená regionalizace, díky které dochází k vzniku regionu na základě fungujícího regionalismu. Druhý typ můžeme nazvat regionalizací spontánní, která vzniká na základě společných zájmů jednotek, zejména jejích společných hraničních oblastí. Koheze je

¹ Jeníček, V., Regionalizace a Globalizace. Dostupné z:

www.agris.cz/Content/files/main_files/59/136962/jenicek.pdf 4. 7. 2013

pak demonstrována ekonomickou závislostí, kulturním společenstvím a politickou shodou (Väyrynen 2003 : 39).

Regionalismus můžeme označit za politický koncept, který se vyvíjí od začátku 20. století. V počátcích jeho rozvoje byla hlavním společným jmenovatelem regionalismu geografická blízkost. Příмым důkazem tohoto tvrzení jsou organizace založené na tomto principu: Africká unie, Liga arabských států nebo Organizace amerických států. Později se objevují projekty s novým regionálně bezpečnostním rozměrem. Hlavními zástupci této formy regionalismu mohou být například organizace NATO či Varšavský pakt (Fawcett 2005 : 5). Chápání regionalismu, prvořadně spjatého s geografickou blízkostí dominuje až do konce bipolárního konfliktu. Právě v 90. letech dochází k proměně konceptu regionalismu, který geografický princip nevylučuje, ale spolu s ním se do popředí dostávají ekonomické, kulturní a sociální aspekty regionalismu (Řehák 2009 : 9).

4 NOVÝ REGIONALISMUS S DŮRAZEM NA NEW REGIONALISM APPROACH

Nový regionalismus se snaží vyrovnat s novými výzvami, které s sebou přináší globalizace a změna systému v mezinárodním prostředí. Právě s globalizací se starý regionalismus nebyl schopen vyrovnat. Doktor Uwe Wunderlich ve své práci říká, že globalizace je příčinou vzniku regionalizace jako svého „mladšího bratra“ na regionální úrovni. Mezinárodní prostředí je tak s regionalismem propojeno a regionální vstupy (výstupy z konferencí, summitů, regionální dohody) ovlivňují koncept mezinárodního uspořádání (Wunderlich 2005 : 16).

Vzhledem ke vzniku obou regionalismů, je starý spjatý s fenoménem studené války a měl pevně dané funkce (Paasi 2009 : 6). Některé organizace měly bezpečnostní účel, jiné byly zase vesměs ekonomického charakteru. Nový regionalismus vzniká také jako odpověď na multipolární uspořádání světa. Multipolarita vzniká po rozpadu Sovětského svazu a konci jeho soupeření s USA. Vzestup na sklonku studené války prožívají nové mocnosti Čína či Indie. Dalším rozdílem mezi starým a novým regionalismem je snaha vyrovnat se s novými aktéry, působícími v mezinárodním systému. Stará teorie chápala jako možné aktéry pouze státy. Nová teorie zařazuje mezi aktéry řadu nestátních aktérů, které můžeme nalézt v různých úrovních globálního systému. Aktéry mohou být státy, státní i nestátní organizace, odborníci či jednotlivci. Posledním podstatným odlišením je dynamika, jež podle autora působí v procesu regionalizace. Dynamika může posunovat regionotvornost na jiné úrovně. Například zlepšení bezpečnostní situace v regionu může vést k většímu přílivu zahraničních investic, což může mít za následek větší míru spolupráce mezi podporovanými entitami v regionu (Hettne 2005 : 5 - 6).

Jak již bylo výše poznamenáno, nový regionalismus překonává státocentrismus daný studenou válkou a bipolárním rozdělením světa.

Usiluje primárně o zachycení regionotvornosti, resp. regionalizace jako dynamického a holistického procesu, přičemž na politické procesy nahlíží z jiné, státocentrické perspektivy. Tento koncept je navíc multidimenzionální a komplexní. Důraz je kladen především na aktéry, kteří mají společné kontakty založeny hlavně na neformálních vztazích (Paasi 2009 : 7). Někteří kritici směru považují nový regionalismus jen za obměnu starého. Změna tkví pouze v relativizaci konceptu sociálního konstruktivismu (Paasi 2009 : 8). I když lze tento argument do jisté míry přijmout, musíme podtrhnout komplexnost a adaptaci nového regionalismu na multipolární prostředí, jež se formuje v 90. letech. V tomto aspektu není stará teorie regionalismu schopna obstát.

Představitelé nového regionalismu pracují s hierarchickým konceptem tzv. regionotvornosti (regioness), tedy tendence aktérů a procesů uvnitř dané jednotky utvářet ji jako specifický region. Zkoumané regiony pak řadí na škálu, jejímž hlavním autorem je Björn Hettne:

- region jako geografická jednotka vymezena více či méně přirozenými fyzickými bariérami a označena ekologickými charakteristikami. Evropa od Atlantiku po Ural, Afrika od jihu po Saharu nebo Indický subkontinent;
- region jako sociální systém, organizovaný jeho obyvateli, zahrnující translokální a transnacionální vztahy různých aktérů. Tyto vztahy generují bezpečnostní komplex, v němž jsou na sobě aktéři vzájemně bezpečnostně závislí, v této části bude čerpáno hlavně z teorie B. Buzana a bude provedena stručná analýza regionálního bezpečnostního komplexu;
- region charakterizovaný spoluprací v oblasti hospodářské, politické, sociální a vojenské. Zde budou nastíněny hlavně společné integrační a kooperační snahy regionu;
- region jako „občanská společnost,“ v němž organizační rámec podporuje a posiluje sociální komunikaci a sdílené hodnoty;

- region jako kolektivní nebo mezinárodní aktér s jasnou specifickou identitou, kapacitami ke konání, určitým stupněm legitimacy a strukturami rozhodování (Hettne, Inotai, Sunkel 1999: 10-11).

Vzhledem k regionu, který bude v práci zkoumán, je třeba zmínit takzvaný rozvojový regionalismus. Tím je myšlena koordinovaná snaha zemí uvnitř regionu, která má za cíl zvýšit politickou a ekonomickou kapacitu regionu. Rozvojový regionalismus vychází z principu, který nestaví všechny regionální aktéry na stejnou startovní pozici. Naopak chápe jejich různou rozvinutost a v rámci interakce mezi členy regionu počítá s „pomocí“ či „mentorováním“ rozvinutějších partnerů směrem k těm méně rozvinutým (Kučerová 2006 : 82).

Další, bezpečnostní regionalismus musíme vzhledem ke zkoumanému regionu také nastínit. Björn Hettne tvrdí, že pokud je region ohrožen zvenčí, má tendenci prohlubovat vojenskou spolupráci uvnitř (Hettne 2005 : 9). Bezpečnostní regionalismus lze pochopit například i v realistickém chápání mezinárodních vztahů, když státy vytváří aliance, jejichž cílem je přežití. Kenneth Waltz staví bezpečnost nad všechny zájmy aktérů, když říká, že základní starostí aktérů není moc, ale bezpečnost (Waltz 1988 : 616).

4.1.1 Aktéři a úrovně analýzy dle nového regionalismu

Region je v novém regionalismu nejen aktérem směrem ven, nýbrž je arénou na nižší úrovni – směrem dovnitř. Unikátním prvkem regionálního aktérství je jeho vznik dobrovolným procesem a proto závisí na dialogu a budování kompromisních řešení. Stejný model zastává i EU jako preferovaný světový pořádek. Přístup, v němž je region spatřován jako (dynamický) proces, implikuje prohlubování regionalismu.

Regionalismus je proces vytvořen lidmi a neustále se vyvíjí, což znamená, že výsledek není zaručen a může, stejně jako koncept národního státu, selhat (Hettne 2005 : 13 - 14).

Úrovně analýzy nového regionalismu jsou ve vědeckých kruzích velmi diskutovaným tématem, ve kterém ještě nedošlo k obecnému konsenzu. Někteří vědci se je snaží rozlišovat podle působících aktérů (Wunderlich 2005 : 12), jiní zase dle charakteru regionu (za jakým účelem funguje). Nadefinování úrovní analýzy je problematické také proto, že někteří aktéři, jako například organizace, jsou sice silné „na papíře“ (Africká Unie), ve skutečnosti ale nemají reálnou moc. Jiné organizace zase slouží výhradně účelům států, které je zřizují a vytvářejí například umělý tlak na rozvoj regionu (Institut Baltoskandie); (Hettne 2005 : 16). Podobné je to s regionálními iniciativami či jedinci. Každá entita má ve skutečnosti jiný vliv a moc.

Björn Hettne definuje dvě úrovně regionů: nižší a vyšší. První, nižší, jsou mikroregiony, které existují na národní a místní úrovni. Skládají se z subnacionálních částí a neměly by být tvořeny celými státy. Za příklad takového mikroregionu lze považovat například Baskicko nebo Estonsko-finský koridor či části Slovinsko-italského příhraničí. Jsou charakterizovány sítí kontaktů, které překračují mezistátní hranice. Mikroregiony často působí víc neformálně a mohou překračovat význam makroregionálních uskupení, protože běžní občané se do procesu regionotvornosti zapojují mnohem častěji (Hettne 2005 : 15). Pro tyto typy regionů je charakteristická kulturní výměna.

Druhá, vyšší úroveň regionalismu má důsledky nad a mezi jednotlivými regiony. Vztahuje se k aktérům, kteří právě v tomto regionu působí. Vztahy a kontakty mezi jednotlivými aktéry, kterými mohou být i samotné regiony se zabývá interregionalismus. Tento fenomén je důsledkem zahraniční politiky EU, která se rozhodla spolupracovat s jinými

nadnárodními organizacemi, skrz ně například distribuuje rozvojovou pomoc (ASEAN, Mercosur, SADC). Interregionalismus také můžeme považovat za jakousi okleštěnou formu globalizace (Hettne 2005 : 16 - 17).

Jak uvádí Ladislav Cabada v publikaci Evropa regionů, koncept Nového regionalismu je spjat primárně se zkoumáním regionalismu v Evropě a přímo souvisí s Evropskou unií, kde je možné víceúrovňový regionalismus pozorovat. Největší slabinu sociálně-konstruktivistického přístupu k regionům vidí autoři zmíněné knihy v tom, že směr se věnuje regionalismu jako supranacionálnímu fenoménu a ověřuje své koncepty pouze na nadnárodní integraci (Cabada In: Cabada a kol. 2009 : 13).

5 POBALTÍ - DEFINICE POJMU A VYMEZENÍ

Pobaltí je mnohoznačný geografický koncept, který slouží k uchopení regionu okolo Baltského moře. Balt je semi-uzavřenou vodní plochou, kterou sdílí tyto státy: Litva, Lotyšsko, Estonsko, Rusko, Dánsko, Švédsko, Finsko, Polsko a Německo. Baltské moře funguje po staletí jako interakční prostor se vzájemnými vazbami a kontakty. Tyto vazby se dynamicky mění. Jejich rozvoj nebo naopak úpadek kopíruje význačné historické události v regionu. Jak se v průběhu let proměňuje význam Baltu, tak se různí i chápání konceptu Pobaltí. Různé projekty se pokusím v následujících řádcích představit.

Termín Baltské moře vychází z latinského *Mare Balticum*, jež bylo v dochované formě použito Adamem z Brém v 11. století. Význam slova Balt, v litevštině „*baltas*“, v lotyštině „*balts*“ znamená bílý. Ustálené označení Baltské moře se ale do češtiny nepřekládá. Nejspíš proto, že termín Bílé moře odkazuje na vodní plochu v Severním ledovém oceánu. Bílé moře se rozkládá mezi poloostrovy Kola a Kanin, největším sídlem na pobřeží Bílého moře je přístav Archanděl'sk.

Naproti tomu Baltské moře je frekventovaným obchodním prostorem s počtem strategických přístavů a velkou obchodní výměnou. Za zmínění stojí přístavy Stockholm, Malmö, Helsinky, Oulu, Turku, Tallinn, Riga, Liepaja, Klaipeda, Gdaňsk, Kodaň, Rostock nebo Kiel. Baltské moře je poměrně mělké a některé přístavy se potýkají s nánosy bahna a písku, jež znesnadňují přístup plavidlům s velkým ponorem. Typickým příkladem je polský Štětín. Tato hustá síť pobřežních sídel – přístavů nahrává prohlubování vzájemných vztahů a vysoké míře interakce.

V oblasti Baltu můžeme nalézt dva různé různě definované geopolitické celky, které se navzájem překrývají. Můžeme mezi nimi rozlišovat pomocí užšího a širšího pojetí. Úzký koncept regionu vychází z definice Pobaltí tak, jak ho známe v českém prostředí. V angličtině pak český ekvivalent

Pobaltí překládáme jako Baltic states – Litva, Lotyšsko a Estonsko. Široký koncept Pobaltí se nevztahuje primárně k těmto třem státům, ale tvoří ho všechny země, které omývá Balt. Mimo tří výše zmíněných jde o Švédsko, Finsko, Rusko, Dánsko, Německo a Polsko. Široký koncept států Baltského moře se v angličtině vyskytuje jako Baltic Sea Region nebo také Baltic Sea States (Zájedová 2004 : 318).

5.1 Pobaltí - úzký koncept

Moderní historie Pobaltí sahá do 13. století, kdy se za pomoci německých a dánských misionářů celý region christianizuje. Prvním historickým státním útvarem na vymezeném území bylo Livonsko, které se rozkládalo na dnešním území Lotyšska a Estonska. Roku 1202 se Řád Livonských rytířů zmocnil území a vládl mu až do roku 1561, kdy v důsledku Livonských válek s Moskevským státem Livonsko jako státní útvar zaniká (Kosman 2011 : 67 - 68).

Současně s Livonskem koexistuje i vliv Hanzy, organizace, která sdružovala obchodníky na celém Baltu. Hanza neměla v Livonsku nepřátele a tak rychle ustavila obchodní cesty, které skrz Livonsko otvíraly bránu na východ. Nejvýznamnějšími Hanzovními městy se stala Riga a Tallinn, které začaly s Hanzou obchodovat již na počátku 13. století (Mills 1998 : nestránkováno). Jižní teritoria Litevského velkoknížectví s Hanzou taktéž spolupracovala, konkrétně Kaunas a Vilnius. Na rozdíl od Livonska si však na jihu hanzovní kupci nevytvořili obchodní monopol. Ve 14. století pak dochází v Livonsku k masovému přechodu měst do hanzovní obchodní sítě. Riga se stala nejvýznamnějším hanzovním městem východního Baltu. Byla zdrojem obchodu s ruskými městy, sama pak dodávala materiál ke stavbě lodí. Hlavním vývozním artiklem bylo dřevo, konopí a obilí. Nelze nezmínit

jantar. Úpadek Hanzy přichází od 15. století, kdy je postupně nahrazována jinými vlivy, švédským a ruským (Zimák 2002 : 56 – 68).

O něco později, v polovině 13. století, vzniká na jih od Livonska Litevské velkovévodství (Grand Duchy of Lithuania), jež se s nárůstem moci později stává hlavní hybnou silou v regionu. V roce 1621 je pak většina bývalého Livonska včleněna do území expandujícího Švédska. Během Velké severní války (Švédsko x Rusko) bylo území Livonska dobyto Ruskem a Švédsko území oficiálně postoupilo Rusku dohodou z Nystadu (Nordstrom 2002 : 65). Rusko si kontrolu nad teritoriem udrželo v 18. století, když byla Polsko-litevská Reč pospolitá postupně třikrát rozdělena. Západní části Litvy byly včleněny do východního Pruska (Kosman 2011 : 251).

Po 1. světové válce získaly všechny tři státy samostatnost. Krátká éra samostatnosti byla ukončena paktem Molotov-Ribbentrop, kdy Rudá armáda obsadila celé teritorium Pobaltí. V roce 1940 byly dosazeny komunistické vlády a vyhlášeny Sovětské socialistické republiky. Sovětizace území byla přerušena v roce 1941, kdy se do Pobaltí dostala nacistická armáda. Obyvatelé Litvy, Lotyšska a Estonska oslavovali Němce jako osvoboditele. Místo osvobození nacisté zřídili Reichskommissariat Ostland, který dohlížel na diskriminaci, deportace a masové vraždy v Pobaltí. Území Litvy bylo dokonce nacisty prohlášeno jako „území vyčištěné od Židů.“² Nacistická správa se v regionu udržela do konce roku 1944, kdy byla znovu vystřídána Sovětským svazem. Druhá sovětská okupace byla tiše posvěcena USA a Velkou Británií během jaltské konference.

Přesto, že se jedná o státy s poměrně malou rozlohou, zabírají v Evropě důležitý strategický prostor ve východní části Baltského moře. Při

2 http://www.lituanus.org/1989/89_1_02.htm 3. 3. 2013

zevrubním pohledu do mapy vidíme, že po rozpadu SSSR byla nástupnickému Rusku odebrána velká část pobřeží Baltského moře, kterou si rozdělily právě tyto tři státy. Jižní hranici sdílí s Litvou Ruská federace, prostřednictvím Kaliningradské oblasti. Na severu lze prostor ohraničit severní hranicí Estonska. Východní hranice regionu tvoří estonsko-ruská hranice. Zhruba polovina hranice protíná jezera Peipsi jarv a Lammijarv. Směrem na jih pak s Ruskem sousedí Lotyšsko, jehož jihovýchodním sousedem je Bělorusko. Navazuje Litevská republika, mající východní hranici s Běloruskem, na jihu pak s Ruskou federací a Polskem.

Pro tento prostor se také užívá pojem Pobaltské státy či Pobaltské republiky. Všechna označení odkazují na tři, výše zmíněné státy v prostoru (Janauskas 2010 : nestránkováno).

Profesor Tomas Kavaliauskas z Univerzity v Kaunasu rozlišuje regiony na (Po)baltské státy a státy regionu Baltského moře. Navíc zmiňuje, že v meziválečné periodě bylo i Finsko „počítáno mezi státy baltské.“ (Kavaliauskas 2012 : 17). Finsko bylo po Finské válce v roce 1809 poraženo a správu nad územím převzal ruský car Alexandr I. Finové měli, jako velkovévodství, nízkou míru autonomie na carském Rusku. Sled událostí, vedoucích k nezávislosti, byl započat v ruském revolučním roce 1917, kdy se začaly naplno projevovat finské snahy o samostatnost. V roce 1918 propukla občanská válka mezi Bílými, podporovanými Německem a Rudými, příznivci SSSR. Bílí byli úspěšnější a v roce 1920 byla podepsána Dohoda v Tartu (dnešní Estonsko), stanovující novou sovětsko-finskou hranici. Díky prvkům geografické blízkosti, společné historii - zkušenost carské nadvlády a nově nabytá poválečná nezávislost bylo možné řadit Finsko k státům baltským (Kirby 2006 : 215).

Zatímco Litva, Lotyšsko a Estonsko byly Sověty anektovány v roce 1939, Finové si v Zimní válce s Ruskem, trvající od 30. listopadu 1939 do 13.

března 1940, zachovali svrchovanost nad většinou svého území. Sovětům připadla území Rybářského poloostrova, Ladožské šíje a Karelské šíje. Tím, že se Finsko ubránilo proti obrovské materiální a lidské přesile, zvýšila se jeho mezinárodní prestiž a ve společnosti bylo překlenuto trauma způsobené občanskou válkou mezi Bílými a Rudými. Navíc se Finsko oddělilo od osudu států Pobaltí, jež byly v té době pod sovětskou nadvládou. Zimní válkou Finsko potvrdilo svou nezávislost. I když po druhé světové válce byla zahájena finlandizace. Tímto pojmem nazýváme proces podřízení zahraniční politiky zájmům silného souseda - SSSR, který Finsko přijalo výměnou za svou státní suverenitu. Na podobný vztah odkazuje také pojem bandwagoning (Hlaváček 2011: kurz Problematika Euroatlantismu, 17. 10. 2011). Finlandizace, někdy označována také jako Paasikiviho doktrína, vedla k zamezení útoku ze strany SSSR a zisku rovnocenné pozice ve vztahu Finsko – Rusko. Tato doktrína vedla k vyloučení Finska z účasti na Marshallově plánu či v NATO. Je zřejmé, že od roku 1940 směřovaly Finsko a země Pobaltí jinými směry (Häikiö 1992 : 100 - 107).

Dnes jsou tendence Litvy, Lotyšska a Estonska opět odlišné. Estonsko se díky svým jazykovým kořenům hlásí ke Skandinávské tradici. Naopak Litva vidí sebe sama jako součást střední Evropy. Lotyšsko se svou výraznou ruskou menšinou spatřuje sebe jako člena střední či spíše středo-východní Evropy. Různí badatelé mají různé názory, přičemž i u Lotyšska někteří spatřují tendence zapojovat se k severským zemím, jako důkaz berou úzkou spolupráci se Severskou radou. Státy Pobaltí jsou navíc součástí většího regionu zemí Baltského moře (Kavaliauskas 2012 : 17).

5.2 Pobaltí, Region Baltského moře - širší koncept

Podle deníku *The Economist* je Region Baltského moře nejkomplikovanější a zároveň nejslibnější region nové Evropy (Olson 1998 : nestránkováno).

Vnímání Pobaltí v širším konceptu, jako Regionu Baltského moře nebo region zemí Baltu či region zemí Baltského moře, rozšiřuje možnosti uchopení regionu z hlediska nového regionalismu.

Vzestup používání těchto termínů narůstá v 90. letech, kdy se po rozpadu SSSR a nezávislosti Pobaltských republik, změny finské zahraniční politiky a Švédského vstupu do EU v roce 1995 otevřel nový prostor interakci mezi všemi zeměmi severovýchodní Evropy, omývané Baltem. Navíc se ve stejném období objevuje koncept „nového severu,“ který není nově formován podobnými modely společnosti, ale je to naopak geografický a geopolitický koncept integrace a transformace zemí, který má přispět k přeshraniční a intra-regionální spolupráci. Cílem je vytvoření sítě stabilního kooperujícího regionu (Williamsová 2000 : 2). Ve své studii Williamsová klade důraz na rychlou integraci Ruska do regionu Baltu a jeho začlenění do EU. Jak se ukazuje, tento scénář integrace je zatím neproveditelný, ne-li nemožný.

V počátečních letech nezávislosti a nových demokratických režimů se ukázalo, že všichni členové regionu mimo Ruské federace nastoupili prozápadní kurz. Tím se otevřela cesta integrace (Janauskas 2010 : nestránkováno). Region Baltského moře je také projektem, který je podporován EU. Evropský program EU Baltic Sea Region (EUBSR)³ funguje od roku 2007. Je financován € 15 miliardami ročně. Hlavními pilíři programu jsou Energie, Voda, Transport a Inovace. Cílem EU je přiblížit země Baltu a vytvořit jeden makro region. EU se přesně podle myšlenky

³ <http://eu.baltic.net/> 4. 3. 2013

O. Waevera zaměřuje skrz tyto pilíře na identitu, kterou chce propojit a rozvíjet tak, aby u všech zemí regionu vznikla nová, společná identita Baltského moře (Waever 1992 : 90). Přesto tento program EU nachází své kritiky. Jurkynas argumentuje, že tento program je jen byrokratickou příšerou, když něco jako regionální identita Baltu neexistuje (Jurkynas 2009 : 6). Finský badatel Anssi Paasi ve své analýze nového regionalismu ve vztahu k Baltskému prostoru uvádí, že multidimenziální vztahy, komplexnost a non-konformnost musí být základními rysy pro různé typy státních a nestátních aktérů, kteří často přicházejí s neformálními způsoby v souvislosti s globalizovaným regionálním systémem (Paasi 2009 : 127).

Jak přidává doktor Gierdus Janauskas, Balt by měl být vnímán jako transnacionální prostor. Ke konstrukci nových regionů pak pochází protnutím politické a ekonomické vůle spolu s Evropským řádem obnovitelného a udržitelného ekonomického rozvoje. V důsledku těchto faktorů pak dochází k situaci, kde supranacionální zájem nahrazuje zájmy národní. Ve svém textu pak litevský badatel vidí 9 zemí v regionu Baltu: Dánsko, Švédsko, Finsko, Německo, dále pak Litva, Lotyšsko, Estonsko a Polsko plus Norsko (Janauskas 2010 : nestránkováno). Webové stránky k programu EU se sice zmiňují o osmi zemích regionu (bez Norska), ale v prezentačních materiálech⁴ můžeme Norsko nalézt.⁵

Pro potřeby této práce do tohoto regionu tedy spadají: Dánsko, Švédsko, Finsko, Německo dále pak Litva, Lotyšsko, Estonsko a Polsko, občasně je uváděno i Norsko a Island, i když jejich poloha je vzhledem k termínu problematická. Nicméně díky velké obchodní výměně s ostatními zeměmi Baltu se dají, alespoň částečně, pokládat za součást regionu Baltu. Poslední země, která by se dala označit za intraregionální, je Rusko, to

⁴ http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperate/baltic/index_en.cfm 3. 3. 2013

⁵ Vymezení regionu má mnoho variant, v příloze 2 lze vidět dvě varianty regionu zemí Baltského moře.

však v kontextu zemí Baltského moře většina odborníků nezařazuje. Ustálení tohoto, dnes ještě málo používaného termínu, lze přikládat hlavně integračním uskupením, která pomohla nové, nezávislé republiky, začlenit. Mezi taková uskupení lze zařadit Severskou radu, Radu baltických mořských států nebo skupinu 5 + 3, program BEMIP nebo již zmíněný program EUBSR (Auer 1998 : 80).

5.3 Baltoskandie

Baltoskandie byla a je politicko-geografickým konceptem, jež byl rozvinut litevským profesorem Kazyssem Pakstasem. Jeho cílem byla myšlenka na společnou unii skládající se z osmi členů (Dánska, Norska, Švédsko, Finsko, Island, Litva, Lotyšsko a Estonsko). Ve své knize stejného názvu profesor Pakstas naznačuje hned několik dimenzí uskupení, jež by mělo společně působit jako geografická, kulturní, politická či vojenská síla.⁶ Baltoskandie měla od roku 1991 až do roku 2009 svůj institut, jež byl zřízen v litevské Panevežiu. Cílem bylo zejména udržování a navazování kulturních kontaktů v Baltoskandii. Projekt Baltoskandie můžeme v moderní formě spatřit ve volnějším uskupení NB8, které plní funkci poradního, grantového a politického uskupení. Samotná prapůvodní myšlenka Baltoskandie, tedy svazu či konfederace států, je dnes již mrtvá. Pojem Baltoskandie je v politologickém diskursu výrazně málo používaný a slouží spíše jako varianta k uskupení NB8 nebo Regionu zemí Baltského moře. Není překvapením, že nejhojněji ho používají právě Litevci.⁷ Na sociálních sítích je tomu taktéž. Na facebook.com se v různých skupinách, které obsahuje název Baltoscandia sdružuje jen asi

6 <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/20030820/2-1.html> 25. 2. 2013

7 http://www.lithuaniantribune.com/12000/baltoscandia-a-utopia-an-ambition-or-just-a-polite-neighbourhood-201212000/?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter 25. 2. 2013

sedm desítek lidí.⁸ Na Twitteru dokonce Baltoscandia zmiňuje pouze litevský internetový deník LT Online News.⁹

8 <http://www.facebook.com/search/results.php?q=baltoscandia&init=quick&tas=0.40194115675331576> 1. 3.2013

9 <https://twitter.com/search?q=baltoscandia&src=typd> 1. 3. 2013

6 PRVNÍ SEKTOROVÁ ANALÝZA POBALTÍ - GEOGRAFICKÝ REGION

Názvem Pobaltí nebo označením Baltské státy se máme na mysli Litvu, Lotyšsko a Estonsko. Tento prostor lze podle politické geografie označit za transnacionální region. Jde o prostor skládající se z dvou či více státních útvarů, koexistujících na bázi útvarů, spojených jako politicky, tak socio-kulturně (Hnízdo 1995 : 78). Konkrétně jde o nevelké přímořské státy, které spojují podobné geografické podmínky a také podobná nedávná historie. Ze západu a ze severu jsou Baltské státy ohraničeny Baltským mořem s Rižským a Finským zálivem. Na východě sousedí Estonsko a Lotyšsko s Ruskem, Lotyšsko a Litva s Běloruskem. Litva dále sousedí na jihu s Polskem a Ruskem (Kaliningradskou oblastí). Rozlohou je největší Litva s 65 300 km², následuje Lotyšsko s 64 590 km² a Estonsko s rozlohou 45 230 km².¹⁰ Podle měření, které prováděli v roce 1989 francouzští geografové, leží geografický střed Evropy v Litvě, asi 25 km severně od litevského Vilnius.¹¹ Sever regionu je známý takzvanými „Bílými nocemi,“ kdy soumrak navazuje na svítání a ani v noci není zcela tma. V období zimního slunovratu je naopak slunce nad obzorem necelých šest hodin (Bradshaw, Vlasova 1999 : 354 - 356).

6.1 Geopolitický region Pobaltí

Pobaltí bývá většinou řazeno do východní Evropy, už proto, že po druhé světové válce byly tyto státy přímou součástí Sovětského svazu. Z geografického hlediska je však můžeme řadit také do Evropy střední, středo-východní (anglicky CEE – Central Eastern Europe), někdy také do Evropy severní. Právě v této perspektivě můžeme region vnímat jako

¹⁰ Viz příloha 1 mapa Pobaltí

¹¹ <http://www.rferl.org/content/article/1101144.html> 13. 3. 2013

dělicí území tří jiných transnacionálních okruhů. Konkrétně jde o regiony Severní Evropa, Západní Evropa a region Střední/Středovýchodní (anglicky Central Eastern Europe - CEE) Evropa. Vlivy z těchto regionů jsou hmatatelné od počátku 90. let minulého století (Paulauskas 2005 : nestránkováno).

Projekce regionu do zahraničí zásadně závisí na jeho geografické pozici. Region zaujímá strategickou pozici na východním břehu Baltu. O teritorium se dělí tři malé státy, které jsou součástí evropského systému, jehož podobu mohou členové regionu formovat jen omezeně, formou participace na kooperačních iniciativách v politické, ekonomické či bezpečnostní oblasti. Rozhodovací potenciál regionu je okleštěný a konečný vliv na něj mají velmoci. Přesto má exponovaný region výhodnou pozici, kde se střetávají zájmy EU, NATO a Ruské federace.

Jak již bylo výše poznamenáno, jednotlivé země regionu se po osamostatnění orientovaly různým směrem. Estonská pozice byla v tomto případě ovlivněna blízkostí Tallinu a Helsinek.¹² Důvodem je jednak zmíněná poloha, jednak spřízněnost s finskou kulturou. Estonština je ugrofinský jazyk a je velmi podobná finštině. Naopak litevština a lotyšština patří mezi indoevropské jazyky, tvoří však samostatnou skupinu baltských jazyků. Jde o jediné dva živé jazyky, které do této skupiny patří (Hubinger, Honzák, Polišenský 1985 : 175). Lotyšsko zase chtělo navázat na historickou minulost spjatou s Hanzou, hlavním partnerem, na kterého se Lotyšsko zejména v prvních letech nezávislosti upnulo, bylo Švédsko. Jeho pomoc byla citelná zejména při ekonomické transformaci, kdy jeho experti pomáhali s důležitými reformami. Společný zahraniční obchod a švédské investice v Lotyšsku jen dokreslují obrázek partnerství (Rakovský 1999 : 196 - 197). Litva, jako nejjižnější stát regionu sdílí společnou historii s Polskem, proto je hlavní důraz na zahraniční vztahy

¹² Cesta trajektem z Tallinu do Helsinek trvá 2 hodiny, vzdálenost mezi městy je 88 km.

kladen nejen směrem do regionu (zejména Lotyšsko), ale také na Polsko. Tomu nahrává i polská menšina okolo Vilniusu a na společné hranici. Během světových válek byla část jihovýchodní Litvy Poláky střídavě okupována, obsazována a opouštěna (Dančák 1999 : 119 - 122).

I přesto, že lze v regionu pozorovat odstředivé tendence, je mezi členy transhraničního regionu patrná snaha, která vede k navyšování společné identity regionu. Hlavními důvody takového chování je ruský vliv a větší šance na prosazení agendy na mezinárodním poli (Hnízdo 1995: 78).

6.2 Pobřeží a vodstvo regionu

Západní hranice pobaltských států je tvořena Baltským mořem, to je geologicky velmi mladé a má velmi nízkou salinitu (3 – 6 promile). Patří k nejmladším na světě. Vzniklo zhruba před 6–7 tisíci lety, když po poslední době ledové roztál skandinávský ledovec. Se světovým oceánem se Baltské moře spojilo jen úzkým průlivem mezi Dánskem a Švédskem. Okolo Litvy a Lotyšska je pobřeží mělké, rovné a písčité. Hranice zamrzajícího moře je od přístavu lotyšského Ventspils směrem na sever. Pobřeží Estonska je charakterizováno řadou ostrovů (největší jsou Saaremaa a Hiiumaa) a ostrůvků, které směrem na jih ubývají. Na jihu regionu se od litevské Klaipedy na jih táhne Kurská kosa, poloostrov vytvořený mořskou sedimentací (Bradshaw, Vlasova 1999 : 354 - 356). V regionu nalezneme mnoho jezer. Estonská soustava Čudského a Pskovského jezera na estonsko-ruských hranicích společně tvoří páté největší evropské jezero (3455 km²). V Lotyšsku a Litvě se nachází jezera s rozlohou maximálně několik desítek čtverečních kilometrů. Největší lotyšské jezero je Lubäns, litevské pak Drukšiai, ležící východně od Kaunasu (Král 1999 : 285). Nejvýznamnějšími řekami zejména pro plavbu jsou litevské Nemunas a Neris. Lotyšská Daugava (ruským názvoslovím Západní Dvina) protéká Rigou a ústí do Rižského zálivu.

V Estonsku najdeme hraniční řeku Narvu, která vytéká z Čudského jezera a tvoří hranici mezi Ruskem a Estonskem. Druhá největší estonská řeka je Pärnu, která ústí do Rižského zálivu ve stejnojmenném přístavu (Král 1999 : 286).

6.3 Povrch a přírodní poměry regionu s ohledem na infrastrukturu

Pobaltí leží v oblasti velké Východoevropské roviny. Území regionu je tvořeno Baltským štítem, který je součástí Fennoskandie, nejstarším jádrem evropské pevniny (Král 1999 : 264). Územím regionu se táhne Baltská nížina, která se směrem do vnitrozemí postupně zvedá až do 300 m. n. m. Na území se vyskytují údolí a kopce, doprovázené bludnými balvany. Tato krajina je výsledkem přítomnosti ledovce a morén. Právě pevninský ledovec, který pokrýval území severní Evropy ve čtvrtohorách je zodpovědný za tvar krajiny. Na východní hranici regionu se rozkládají jezerní plošiny. Ve sníženinách nalezneme množství ledovcových jezer (Král 1999 : 270). Nejvyšším bodem regionu je estonský Suur Munamägi (318 m), následuje lotyšský Gaizinkalns (312 m) a litevský Juozapine (294 m); (Bradshaw, Vlasova 1999 : 354 - 356). Jak se můžeme dovtípit, region není nějak výrazně reliéfně zvlněn ani jím neprochází žádné výrazné horstvo. Povrch je v celém regionu uniformní, což by mělo nahrávat rozvoji infrastruktury. V regionu je jen 220 km dálnic, zbytek silniční sítě není v nejlepším stavu. Nejřidší silniční síť má Estonsko, zbytek regionu je proporčně vyvážený.¹³ Největším problémem stávající silniční sítě je její kvalita.¹⁴ Železniční doprava v regionu na tom také není nejlépe. Projekt Rail Baltica si klade za cíl propojení všech tří hlavních

¹³ Příloha 3 zobrazuje silniční síť v regionu.
¹⁴ <http://www.highwaymaps.eu/> 3. 7. 2013

měst regionu s infrastrukturou EU.¹⁵ Bohužel zatím neexistuje takové železniční spojení.¹⁶ Je třeba poznamenat, že složité infrastrukturní projekty jsou otázkou několika desetiletí a nelze je realizovat ze dne na den. Svůj podíl viny na stavu infrastruktury nese také zaniklý Sovětský svaz, který budoval infrastrukturu spíše paprskovitě z center (Moskva, Petrohrad) a na propojování měst na Baltu se nedostalo. Letecká doprava je zastoupena třemi mezinárodními letišti Tallinem, Rigou a Vilniusem. Letiště v Kaunasu a Tartu jsou využívána zejména pro nízkonákladové lety.

V Pobaltí převládají smíšené lesy, které v Pobaltí pokrývají velký procentuální podíl půdy. Na Litvě tvoří 33 %, v Lotyšsku 46 % a v Estonsku 44 % celkové rozlohy. Jednoduchým zprůměrováním se tak můžeme dopočítat, že 41 % regionu pokrývají lesy. V Pobaltí najdeme relativně hodně pralesů – lesů téměř neovlivněných člověkem. Fauna a flora se moc neliší od té středoevropské. Směrem na sever se postupně můžeme setkat i se zástupci, typickými pro oblasti severní Evropy. Pro celý region je typický výskyt mokřadů a bažin, kterých k severu přibývá. Estonsko má asi 20 % rozlohy pokryto močály (Král 1999 : 290).

6.4 Vyhodnocení sektorové analýzy regionu jako přírodně-geografického celku

Analýza, která posuzuje region z hlediska geopolitiky, pobřeží a vodstva, přírodních podmínek, je pro koncept regionotvornosti nepostradatelná. Z výše napsaných odstavců lze odtušit, že v této úrovni je region koherentní.

¹⁵ Přílohy 4 a 5 ukazují na mapě projekt Rail Baltica a fáze jeho rozvoje. V současnosti je projekt v mezifázi 1 – 2.
¹⁶ <http://www.rail-baltica.com/pub/> 3. 7. 2013

Geopoliticky jde o prostor, kde se střetávají zájmy několika klíčových aktérů, působících v mezinárodním systému, zejména EU a Ruska. Přesto, že se jedná o malé státy, jako jeden region sdílí prostor, který je velmi vhodný pro tranzit. Po té, co se region oddělil od SSSR, měli jednotliví členové regionu tendence projektovat svou identitu jinak, zejména kvůli negativní konotaci termínu postsovětské republiky. Záhy si však uvědomili, že v rámci regionálního celku jsou schopni zastávat výraznější pozici v mezinárodní aréně.

Jednotě regionu dále nahrává geografická charakteristika regionu, která netvoří výraznější překážky pro komunikaci a spolupráci. Regionem neprostupuje výrazné horstvo. Nejvyšší vrcholy nedosahují ani 400 metrů nadmořské výšky. Dominantní Východoevropská rovina určuje charakter celého regionu. Přesto však není infrastrukturní síť tolik důležitá pro vzájemnou interakci rozvinutá natolik, že by usnadňovala celoregionální komunikaci. Co se týká přírodních podmínek, můžeme region pokládat za stejnorodý. Charakteristická jsou jezera ledovcového typu. Protože pobřeží mají všechny státy regionu se stejným mořem, je i to prakticky identické. Analýza přírodních podmínek určuje region jako geograficky jednolitý.

7 DRUHÁ SEKTOROVÁ ANALÝZA: POBALTÍ JAKO REGIONÁLNÍ BEZPEČNOSTÍ MIKROKOMPLEX

V této kapitole bude zkoumáno Pobaltí jako bezpečnostní mikrokomplex. Předlohou pro kapitolu bude práce Barryho Buzana a Ole Waevera; *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Na mikroregion (jak uvádí autoři výše zmíněné knihy) bude nahlíženo jako na regionální bezpečnostní mikrokomplex.

Pobaltí je směrem ven koherentní oblastí, zvláště vůči Ruské federaci. Historicky se každý národ z pobaltských republik hlásí k rozdílným tradicím, které již byly popsány v části práce zabývající se vymezením regionu. Na druhé straně však existuje řada jednotících prvků, které celý prostor překrývají. V celém regionu je etablováno křesťanství. Většina Litevců jsou katolíci, přičemž majorita Lotyšů a Estonců jsou protestanti. Dalším jednotícím prvkem je přístup k Baltskému moři. Estonsko a Lotyšsko měly široký přístup k moři od svého moderního vzniku po Washingtonské konferenci.¹⁷ Moderní hranice litevského pobřeží se měnily v meziválečném období. Díky vleklým hraničním sporům s Lotyšskem, ale hlavně s Polskem se litevské hranice vyvíjely velmi dlouho (Blaszczak 2012 : *New role and Identity of the Baltic Region*, 20. 11. 2012).

Pobaltí je mikrokomplex s jedním jádrem - Litva, Lotyšsko a Estonsko. V důsledku částečně negativní konotace Pobaltí se členové občasně vymezují buď směrem na sever (Estonsko k Finsku, Lotyšsko ke Švédsku) nebo směrem do střední Evropy - Litva. Přesto je však mikrokomplex na první pohled patrný a jeho hranice jsou jasné. Jediným nejasným Pobaltským teritoriem je Kaliningradská oblast, která však z

¹⁷ De iure uznání pobaltských států ze strany USA, které uznalo i mořskou hranici Lotyšska a Estonska. Proběhlo v roce 1922. Více v Medijainen : 2012. THE US DE JURE RECOGNITION OF THE BALTIC STATES IN 1922

důvodu příslušnosti k Ruské federaci ke komplexu nepřísluší (Lagerspetz 2003 : 51).

Pobaltí se po rozpadu SSSR vymanilo z ruské sféry vlivu. Tento fakt demonstruje například nečlenství ve Svazu nezávislých států (SNS) a vstup do západních struktur NATO a EU. Chápání konečného směřování všech pobaltských republik bylo problematické, zejména díky geografické poloze, kde se překrývají ruský a evropský vliv. Vyhranění vůči Rusku je patrné na ruské minoritě v Pobaltí, která často vyvolává množství diplomatických přestřelek. Státy sekuritizují otázku menšin jako jakousi „pátou kolonu“ (Buzan, Waever 2003 : 414). Stejně tak Rusko prezentuje snahu o ochranu svých krajanů a jejich zájmů v blízkém zahraničí. V kontextu Pobaltí je secese těchto států Rusy chápána jako nepřírozený jev, někdy až jako zrada. Pomocí médií a svého zahraničně politického vlivu se Rusko pokouší ovlivňovat politické a rozhodovací procesy v zemích Pobaltí.¹⁸

Vojenská bezpečnost v Pobaltí je znepokojivá, protože v případě vojenské konfrontace je pozice všech členů komplexu neudržitelná. V devadesátých letech byla vojenská pomoc Západu velmi opatrná a nepřímá. To se změnilo po vstupu zemí do NATO. Úroveň sekuritizace v Pobaltí se postupně snižuje v porovnání s prvními pěti lety nezávislosti. Ruská hrozba a její sekuritizace měly mít dopad také na Západ, kde měly vyvolat solidaritu a podporu (Buzan, Waever 2003 : 415).

Jako poslední do subkomplexu zasahuje Kaliningradská oblast, někdy označovaná jako čtvrtý baltský stát. Autoři B. Buzan a O. Waever se domnívali, že právě díky přítomnosti této ruské enklávy nebude přechod regionu k Západu tak plynulý a bezproblémový. (Buzan, Waever 2003 :

18 Ruský televizní signál pokrývá celé území regionu. Více v: http://www.pearsonhighered.com/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/samplechapter/0205189938.pdf 1. 3. 2013

415) Jak se ale nakonec ukázalo, neměl Kaliningrad na tento proces výraznější vliv, na rozdíl od území, jež byla Sověty anektována po konci 2. světové války.

7.1 Charakteristika subkomplexu

Jedním z negativních vnitrostátních prvků všech zemí je to, že všechny státní instituce jsou poměrně nové a budují svou vlastní tradici. Státy se potýkají s vysokou mírou korupce a klientelismem.¹⁹ Tyto jevy můžeme do velké míry označit za přežitky z dob SSSR. Politické a právní instituce mají daleko od ideální podoby, přesto stát hraje ústřední roli – spoléhá se na něj. Vlády jsou často nestabilní, proměna vládnoucích stran ničí strategicky důležité projekty. Posledním příkladem je změna vlády na Litvě, která zapříčinila změnu postoje k vybudování Visaginské jaderné elektrárny.²⁰ Na jedné straně je to důkaz o fungující demokracii, na straně druhé jde o zpomalení ekonomického růstu a špatnému zajišťování vitálních zájmů státu. Přesto jsou však demokratické instituce v zemi poměrně stabilní. Závislost pobaltských států na vnějších aktérech je viditelná. Subkomplex snadno ovládají velké mocnosti a penetrují ho. Státy Pobaltí nemají vlastní letecké jednotky. Bezpečnost vzdušného prostoru je zajišťována státy NATO. V kooperaci s vnějšími aktéry udržují státy vnitřní i regionální bezpečnost (formou nabízení členství v EU, NATO a vynakládáním velkého hospodářského a politického úsilí). Z toho vyplývá, že model regionální bezpečnosti je rozhodnut mimo Pobaltí, jádrem je EU-Evropa (Buzan, Waever 2003 : 414).

Nejzásadnější roli vzhledem ke komplexu hrají vojenský, socio-kulturní a energeticko-bezpečnostní sektor. Státy po odchodu sovětských vojsk

19 [http://www.transparency.org/country#EST #LAT #LIT](http://www.transparency.org/country#EST_LAT_LIT) 24. 4. 2013

20 <http://www.baltictimes.com/news/articles/32096/> 28. 2. 2013

prakticky neměly žádnou armádu, tu budují od zisku nezávislosti i za pomoci společných iniciativ. Vlastní vojenská soběstačnost však v dohledné době nenastane. Navíc je otázkou, zdali je vojenská soběstačnost cílem mikrokomplexu.²¹

Energetická bezpečnost je druhým problémovým pilířem mikrokomplexu. Po vstupu do EU musela Litva odstavit svou jedinou jadernou elektrárnu Ignalina.²² Zatímco Lotyšsko má velký podíl obnovitelných zdrojů v podobě hydroenergie a Estonsko získává elektřinu pomocí elektráren spalujících živičnou břidlici, Litva o svůj majoritní energetický zdroj přišla.²³ EU v regionu Baltského moře spustila projekt BEMIP (Baltic Energy Market Interconnection Plan), jež má za hlavní cíl diverzifikovat zdroje. Hlavním cílem projektu je elektrická energie. Sekundárním cílem je podpora výstavby zásobníků na zemní plyn.

Zemní plyn, na kterém jsou všechny tři státy závislé, je dodáván z Ruska a má významný vyděračský potenciál. Gazprom se navíc pokouší ovládnout i přenosové soustavy jednotlivých zemí, čímž se domáhá monopolní pozice na trhu.²⁴ Litva a Lotyšsko vedou s Gazpromem soudní spory, týkající se zneužívání monopolní pozice na trhu.²⁵

7.2 Závislost subkomplexu na vnějších aktérech

Mezi pobaltskými státy existuje vysoká bezpečnostní kooperace, ale vliv okolních hráčů je tak drtivý, že Pobaltí je snadno absorbováno

21 <http://www.baltictimes.com/news/articles/32096/> 28. 2. 2013

22 <http://www.iae.lt/about-us/history/> 26.2.2013

23 http://www.geni.org/globalenergy/library/national_energy_grid/estonia/EnergyOverviewofEstonia.shtml
26.2.2013

24 http://www.rferl.org/content/baltics_lead_campaign_against_gazprom_control_in_europe/24264526.html 26.2. 2013

25 <http://www.bbc.co.uk/news/business-19819487> 27. 2. 2013

v subregionu v rámci EU-Evropa. Bezpečnostní závislost je příliš silná ve směru Pobaltí-Evropa. Mikrokomplex je zahrnut od druhé poloviny 90. let do velkého západoevropského regionálního bezpečnostního komplexu a vztah k němu je asymetrický. Pobaltí je periferií a podřízené subjektům, které tvoří jádro RBK (RSC); (Buzan, Waever 2003 : 415).

Mezinárodní společenství a lokální aktéři sekuritizují především nadnárodní jevy:

- energetická závislost
- vojenská dependence
- otázka ruské minority - ruský vliv
- organizovaný zločin

7.3 Vojenská bezpečnost

Prvotním úkolem v oblasti vojenské bezpečnosti bylo brzké navázání společného postupu, týkajícího se vnější bezpečnosti regionu. Přestože mezi sebou měly státy spory, týkající se práv rybolovu a těžby z mořského dna, realita je donutila k blízké vojenské kooperaci. Již v roce 1994 byla podepsána smlouva o budování společné vojenské jednotky – BALTBAT. Společné snahy však tímto projektem neskončily a navazují na ně další (Rakovský 1999 : 204). Z toho se dá usuzovat, že je mezi státy vysoká míra bezpečnostní interdependence. Navíc dochází k přenášení garance bezpečnosti na vnější aktéry, kteří ti mají rozhodující slovo pro budoucí vývoj Pobaltí.²⁶ Konflikt mezi státy regionu je vysoce nepravděpodobný. Potenciálními zdroji bezpečnostních problémů jsou ruská menšina a energetická bezpečnost. Na Litvě pak polská menšina okolo Vilniusu (Kavaliauskas 2012 : 97). Přesto však v současnosti

²⁶ V prvních letech nezávislosti byly garantem bezpečnosti USA. Před blížícím se vstupem do EU a NATO se zodpovědnost plynule přesouvala právě na tyto instituce.

nemůžeme konfliktní potenciál považovat za nijak vysoký. Bezpečnostní strategie zemí jsou vesměs podobné, zaměřené na obranu svého teritoria, zajištění míru, spolupráce s NATO a účast na mezinárodních misích. Estonská bezpečnostní strategie apeluje na vlasteneckou notu, když říká, že každý Estonec bude bránit svou vlast bez ohledu na sílu a velikost nepřítele. Mezi řádky lze vnímat potenciální ruskou hrozbu. Pokud bude nějaká část Estonska obsazena, má docházet k pasivní resistenci. Dále se dokument věnuje novým hrozbám, kyberterorismu či ekologické bezpečnosti.²⁷ Lotyšsko přijalo novou bezpečnostní koncepci v roce 2008. Mezi stanovené priority patří ochrana vlastního teritoria, spolupráce s NATO a účast na mezinárodních misích v zahraničí.²⁸ Litva má v bezpečnostní strategii tři hlavní body. První se týká naplnění závazků k zajištění míru a zvýšení státní bezpečnosti. Druhý bod se týká spolupráce s NATO a účasti v bojových misích v zahraničí. Poslední cíl se týká vnitřní bezpečnosti státu, když i na nevojenské hrozby mají být využity armádní kapacity.²⁹

V současnosti je největší hrozbou pro region snaha Ruska vměšovat se do vnitropolitických záležitostí států mikrokomplexu a ovlivňovat tak v regionu veřejné mínění. Aplikace ruské doktríny blízkého zahraničí na komplex vzájemné vztahy nijak neupevňuje (Sigmundová, Žídková 2011 : 50).

7.4 Sociokulturní bezpečnost

V sociálním sektoru od 90. let probíhá znovuobjevování identit, přerušené dlouhou sovětskou okupací. Estonsko se díky jazykové

27 http://www.kaitseministeerium.ee/files/kmin/img/files/KM_riigikaitse_strateegia_eng%282%29.pdf 26. 2. 2013

28 <http://www.mfa.gov.lv/en/security/basic/4534/> 26. 2. 2013

29 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=433830 28. 2. 2013

příbuznosti a převažujícímu protestantismu považuje za příbuzného Finska a nově se hlásí k severské tradici. Litva odkazující na tradici Polsko-Litevské Reči pospolité, zase inklinuje k středoevropské identitě. Lotyšsko se upíná spíše k transbaltické spolupráci, někteří vidí velký vzor ve Švédsku (Janauskas 2010 : nestránkováno).

Náboženství v regionu je nejednotné, dominuje křesťanství. Na Litvě římsko-katolické, v Lotyšsku je dominantním protestantismus. Ruská menšina v zemi se většinou hlásí k ortodoxní církvi. V Estonsku je majoritní vírou luteránství.

Problémy mohou působit menšiny v regionu, na Litvě polská, ve zbytku prostoru pak ruská. Za připomenutí stojí aféra spojená s odstraněním monumentu bronzového vojáka z centra Tallinnu nebo snaha o zavedení ruštiny jako druhý úřední jazyk v Lotyšsku. Většina protestů či hnutí, podporujících práva menšin se odehrává v civilizované formě a je běžnou součástí života v demokratických společnostech (Janauskas 2010 : nestránkováno).

Otázka ruských neobčanů³⁰ byla velmi artikulovaná zejména v prvním desetiletí po zisku nezávislosti v Lotyšsku a Estonsku. V reakci na tento fakt začala ruská vláda udělovat Rusům v Pobaltí ruské pasy. Rusko se snažilo a snaží systematicky tlačit na Lotyšsko a Estonsko v reakci na problematické postavení "svých" občanů. Již v roce 1993 Boris Jelcin připomněl geopolitickou realitu a pohrozil všemi nezbytnými kroky, pokud nedojde k nápravě situace. V té době byly v Pobaltí alokovány jednotky sovětské armády. Nakonec bylo občanství přiřknuto více než polovině „nelotyšů“ na základě občanství jejich předků. Litva se naopak k otázce občanství postavila takzvaným nulovým principem, když dala litevské občanství všem (Rakovský 1999 : 214).

30 V Lotyšsku a Estonsku byly přijaty velmi přísné zákony o etnických menšinách, které nedovolovaly občanům snadný přístup k občanství.

7.5 Ekonomická bezpečnost

Dle Eurostatu není současná nezaměstnanost v regionu tak kritická jako například v jižní Evropě. Nejnižší nezaměstnanost má v současnosti Estonsko, okolo 10 %. Litva a Lotyšsko mají o tři až čtyři procentní body vyšší podíl nezaměstnaných.³¹

Co se týká ekonomické vyspělosti, Estonsko je nejrychleji rozvíjejícím se státem regionu. Při transformaci ekonomiky po získání nezávislosti vsadilo na německou variantu privatizace - povolilo zahraniční investory. Tím Estonci docílili velkého přílivu zahraničního kapitálu. V dalších letech Estonsko vsadilo na HI-TECH průmysl a informační technologie. Je třeba poznamenat, že Estonsku v počátečních letech obnovené nezávislé existence pomohla blízkost Ruska a jeho divokého kapitalismu v 90. letech. Finsko a jeho zahraniční kapitál také pomohl Estoncům „postavit se na nohy.“ Během finanční krize v roce 2008 v Estonsku vzrostla nezaměstnanost o 12 % (Norkus 2012 : 284).

Litva zvolila Československou cestu kuponové privatizace, ale otálení s reformami v prvních letech nezávislosti se negativně podepsalo na ekonomickém rozvoji země. V současnosti je růst litevské ekonomiky sice pomalejší než v Estonsku a Lotyšsku, ale zdá se být stabilním. Litva byla nejméně postiženou zemí z regionu, kterou zasáhla finanční krize. Propad její ekonomiky nebyl nijak znatelný (Norkus 2012 : 295).

Privatizace v Lotyšsku proběhla podobně jako na Litvě. Malé a střední podniky byly privatizovány. V roce 1995 však privatizace vedla k bankrotu největší banky Baltija. V roce 1998 následovala bankovní krize, která se

³¹ Eurostat:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=teilm020&tableSelection=1&plugin=1>
n=1 21. 1. 2013

do země přenesla ze sousedního Ruska. Lotyšská ekonomika zažila svůj rozvoj hlavně po roce 2000, kdy její ekonomika (HDP) rostla v průměru o 6 - 8 % ročně.³² Lotyšská průmyslová odvětví jsou zaměřena hlavně na lehký průmysl, vývoz dřeva, služby a tranzit. Tyto služby jsou využívány hlavně ruskými společnostmi. Lotyšsko silně zasáhla další ekonomická krize v roce 2008, kdy si země musela půjčovat od EU a Mezinárodního měnového fondu. Ekonomika nastavená na rychlý rozvoj nebyla schopna krizi ustát. Po krizových letech 2008, 2009 a 2010 kdy se HDP propadalo ročně o 15 – 20 %, přišel v roce 2011 znovu obrat k zeleným číslům. (Norkus 2012 : 312).

V regionu dochází v ekonomickém kontextu k rivalitě, Litva a Lotyšsko aspirují na tranzitní odbytiště ruského průmyslu a oba jsou vývozcí dřeva. Estonsko se orientuje hlavně na kooperaci s Finskem. Jak už bylo poznamenáno, soustředí se na jiný průmysl než dva jižněji položené státy (Dančák 1999 : 125).

7.5.1 Závislost mikrokomplexu na energetických surovinách

Na začátek podkapitoly je třeba zdůraznit, že každý ze států mikrokomplexu má své vlastní problémy s energetickou bezpečností. Vzhledem k velikosti regionu by se mohlo zdát, že budou problémy obdobné, ale je tomu přesně naopak.

Estonsko, které vyrábí elektrickou energii z břidlice živičné, bude muset tuto produkci postupně omezovat, jelikož tento způsob výroby elektřiny je neekologický. Nejdůležitějším cílem estonské energetické politiky je tak hledání a diverzifikace zdrojů, jež by nevedly ke zvýšení energetické závislosti na Rusku (Molis 2012 : 2).

³²<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115> 28. 2. 2013

Lotyšsko má velkou výhodu v podobě hydroenergie, která je v letních měsících schopna pokrýt celou domácí spotřebu elektrické energie. Co se však týká zemního plynu, Lotyšsko čelí ekonomickým útokům Gazpromu, který se snaží ovládnout lotyšskou přenosovou soustavu. Tomuto procesu se říká Gazpromizace, netýká se pouze byznysu, ale i ekonomických elit a představuje pro zemi velkou bezpečnostní hrozbu.³³

Když Litva vstupovala do Evropské unie, zavázala se odstavit jadernou elektrárnu Ignalina z provozu. Tím klesla výroba elektřiny v Litvě o 78,5 %. Majoritní producent elektřiny, jenž byl náhle nepoužitelný, dohnal zemi ke zvýšení energetické závislosti na Ruské federaci. Dalším, nejen litevským, ale celoregionálním problémem je současná transportní síť, která má jen jednoho možného dodavatele - Ruskou federaci (Molis 2012 : 3). Tento problém se snaží region řešit i za pomoci EU. EU vytvořila projekt BEMIP, jenž má primárně za cíl sjednotit přenosové soustavy elektřiny v Pobaltí a EU. Realizace většiny komponent projektu je ale během na dlouhou trať, jedná se totiž o velká infrastrukturní díla.³⁴

7.6 Environmentální bezpečnost

Otázka životního prostředí je v Pobaltí velkým tématem, i když nikde nemají Zelení v parlamentu výrazné zastoupení, obyvatelstvo je v těchto otázkách aktivní. Například v Litvě byla v roce 2012 odmítnuta stavba regionální jaderné elektrárny Visaginas, kvůli obavám o životní prostředí.³⁵

33 http://www.eu4seas.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=234&Itemid=23 1. 3. 2013

34 http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm 13. 3. 2013

35 http://www.world-nuclear-news.org/np-axing_visaginas_bad_for_lithuania_good_for_russia-1411124.html 23. 3. 2013

Znečištění baltského moře je velkým ekologickým tématem regionu a dá se říct, že všechny tři země problém sekuritizují. Jako příklad může sloužit funkční plynovod Nordstream jehož potrubí leží na dně Baltského moře. Všechny vlády Pobaltí několikrát vyjádřili obavu z možné ekologické katastrofy. V rámci programu EUBSR je také důležitá část zdrojů vyčleněna na obnovu přírodních ekosystémů na pobřeží Baltu.³⁶ V lotyšském případě je nutné zmínit se o rižském zálivu, který je námořním a průmyslovým centrem celé země. Lotyšská vláda se snaží zavést do oblasti ekologické principy, stejně jako EU a již zmíněný operační program (Andrushaitis, Ojaveer 2004 : 118).

S postupující regionalizací, rozvojem námořní dopravy a zvýšením obchodní výměny je jasné, že ekologická rizika budou stoupat. Navíc Balt je polouzavřené moře a cirkulace vod zde není optimální. K ekologickým rizikům přispívá také mělkost moře.

7.7 Rusko a pobaltský mikrokomplex

Rusko, dříve Sovětský svaz, je nezpochybnitelnou globální mocností. Jeho blízkost byla ve dvacátém století v rozporu s nezávislostí regionu. Přestože se může zdát velikost států Pobaltí marginální, jejich pozice u Baltského moře přikládá území důležitost. Proto Pobaltí leží v pásmu otřesu. Po úpadku moci v devadesátých letech se země po nástupu Putina snaží vydobýt zpět ztracené velmocenské postavení (Buzan, Waever 2003 : 433). Podle institutu SIPRI Rusko vydává na zbrojení okolo 4 % svého HDP, což je vzhledem ke státům Pobaltí téměř dvojnásobek.³⁷

³⁶ <http://www.centralbaltic.eu/projects/funded-projects-2/278-cb> 28. 2. 2013

³⁷ <http://milexdata.sipri.org/result.php4>

Vztah Ruska k západním sousedům je ovlivněn ruskými menšinami, žijícími na územích těchto států, Pobaltí nevyjímaje. V opačném gardu se státy snaží vyrovnat s nedávnou sovětskou historií, což často způsobuje traumata v kolektivní paměti národů. Všechny národy Pobaltí nevstoupily do svazku se SSSR dobrovolně a Společnou historii berou spíše jako okupaci jejich teritoria.

Rusko tvoří tradičně protiváhu vůči EU a Evropě. V posledních letech se snaží ovlivňovat dění v tomto bezpečnostním komplexu zejména pomocí státem řízených firem (Gazprom, Rosněft) a vývozu svého surovinového bohatství.

7.8 Shrnutí Regionálního bezpečnostního mikrokomplexu

Pobaltí se po rozpadu SSSR vymanilo z ruské sféry vlivu. To demonstruje například nečlenství ve Svazu nezávislých států (SNS) a vstup do západních struktur NATO a EU. Přesto bylo chápání jejich konečného směřování problematické, zejména díky geografické poloze, kde se překrývají ruský a evropský vliv. Vyhranění se vůči Rusku je patrné na ruské minoritě v Pobaltí. Státy sekurutizují otázku menšin jako jakousi „pátou kolonu“ (Buzan, Waever 2003 : 414). Obdobně i Rusko prezentuje snahu o ochranu svých krajanů a jejich zájmů v blízkém zahraničí. V kontextu Pobaltí je secese těchto států Rusy chápána jako nepřírozený jev. Pomocí médií a svého zahraničně politického vlivu se Rusko pokouší ovlivňovat politické a rozhodovací procesy v zemích Pobaltí.³⁸

Vojenská bezpečnost v Pobaltí je znepokojivá, protože v případě vojenské konfrontace je situace regionu neudržitelná. V devadesátých letech byla vojenská pomoc Západu velmi opatrná a nepřímá. To se

38 Russia and Near abroad In:

http://www.pearsonhighered.com/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/samplechapter/0205189938.pdf

změnilo po vstupu zemí do NATO. Úroveň sekuritizace v Pobaltí se postupně snižuje v porovnání s prvními pěti lety nezávislosti. Ruská hrozba a její sekuritizace měly mít opad také na Západ, kde měly vyvolat solidaritu a podporu (Buzan, Waever 2003 : 415).

Jako poslední do subkomplexu zasahuje Kaliningradská oblast, někdy označovaná jako čtvrtý baltský stát. Autoři B. Buzan a O. Waever se domnívali, že právě díky přítomnosti této ruské enklávy nebude přechod regionu k Západu tak plynulý a bezproblémový (Buzan, Waever 2003 : 415). Jak se ale nakonec ukázalo, neměla Kaliningradská oblast na tento proces výraznější vliv, na rozdíl od území, jež byly Sověty anektovány po konci 2. světové války.

8 TŘETÍ SEKTOROVÁ ANALÝZA: INSTITUCIONÁLNÍ SPOLUPRÁCE V REGIONU POBALTÍ

8.1 Počátky institucionální integrace v prostoru Pobaltí

Za úplný počátek regionotvorných, tedy i integračních procesů v prostoru pobaltských států, lze považovat Reč pospolitou národa Polského a Litevského. Tento název odkazuje na Polsko-litevskou unii (pol. Rzeczpospolita Obojga Narodów), která existovala od roku 1569 až do roku 1795.³⁹ Prefederativní útvar se vyznačoval společným monarchou, sněmem, valutou, ale hlavně společnou obrannou a zahraniční politikou. Naproti tomu byla zchována dualita centrálních úřadů – ministerstev financí či armády (Kosman 2011 : 114 - 115). Federace byla unikátní díky velké moci šlechty a okleštěné moci krále, který byl volený Sejmem (polské šlechtické shromáždění). V době, kdy se v Evropě rodil absolutismus, v Polsko-litevské unii fungovala forma šlechtické demokracie. Úpadek unie můžeme zaznamenat od poloviny 17. století, kdy je stát soustavně napadán. Zároveň slabá moc krále, nedovolovala ani vybírat daně a vydržovat tak armádu. To nedovoluje soustavnou obranu území a vede ke konečnému rozkladu unie (Kosman 2011 : 114 - 115). Jedním z nejdůležitějších prvků unie byla náboženská tolerance. Tu podporovala i etnická různorodost unie (Jirásek 2007 : 7 - 14).

Společné znaky si začaly uvědomovat také národy Pobaltí zejména v době obrození. „Všechna tři národní hnutí přijala tzv. model východní Evropy (model národního státu). V období obrození vznikla v Estonsku (1869) i Lotyšsku (1861) tradice celonárodních pěveckých svátků. Tehdy

³⁹ Akt spojení obou teritorií také můžeme najít pod názvem Lublinská unie, podle místa, kde byla schválena závěrečná dohoda (Kosman 2011 : 115). Dohoda hlásala: „*Polské království a Litevské velkoknížectví tvoří jedno totožné a nerozdílné tělo, a také společnou Rzeczpospolitou, která se ze dvou států a národů v jeden lid a stát sdružila a spojil a* (Kosman 2011 : *tamtéž*).“

se uskutečnily také další společné akce, včetně psaní prosebných listů ruskému carovi. V těchto dokumentech byla často zdůrazňována společná historie, podobná současná situace i cíle národů“ (Zájedová dle Kruus 2004 : 320). Stejně tak na začátku 20. století probíhala spolupráce mezi politickými stranami. V té době patřící do carského Ruska (Zájedová dle Kruus 2004 : tamtéž).

Po zisku vlastní státnosti v roce 1991 měly všechny tři země areálu podobné cíle zahraniční politiky. Za prvé šlo o vymanění se ze sféry sovětského vlivu. Za druhé šlo o zapojení všech zemí do nově se definujícího euroatlantického prostoru. A za třetí bylo jasné, že dosažení předchozích dvou cílů je možné pouze uskutečněním vzájemné spolupráce v regionu (Pospíšil 1999 : 46). Klíčovou roli v procesu institucionalizace sehrála v regionu brzká integrace nejen zemí „baltské trojky,“ ale i zemí Baltského moře, které byly pro region Pobaltí jakýmsi mentorem (Pospíšil 1999 : tamtéž).

8.2 Integrace a spolupráce v Pobaltí

Cílem integračních procesů, do kterých všechny baltské republiky vstupovaly, bylo postupné začlenění do západních struktur a co možná největší politické vymezení vůči nově vzniklé Ruské federaci. Hned po vyhlášení samostatnosti můžeme vidět rozdílné přístupy všech států k integraci.

Nejprve je třeba podotknout, že všechny státy společně přešly k nezávislosti mírovou cestou „Zpívající revoluce a Baltské cesty.“⁴⁰ Zatímco Estonsko samo sebe prohlásilo za severský stát a pomyslně tak vystoupilo ze států pobaltských, Litva se definovala jako stát

40 <https://www.youtube.com/watch?v=Re1Lj3dH0fc> 26. 3. 2013

středoevropský. Lotyšsko bývá vědci, stejně jako Estonsko, označováno za „nový severský stát.“ V jeho případě slouží Švédsko jako vzor. Mezi své hlavní priority zařadily všechny tři státy brzký vstup do NATO. Důvodem byla možná hrozba a blízkost Ruské federace. Navíc Lotyšsko má velmi silnou ruskou menšinu, což jen přispělo k jeho pozici (Mälksoo dle Kavaliauskas 2009 : 52). Zatímco v případě vstupu do EU byly země Pobaltí hodnoceny především individuálně, v případě vstupu do NATO byl region chápán kolektivně, což se projevovalo důrazem NATO na spolupráci všech tří zemí v oblasti obrany a bezpečnosti (Pospíšil 1999 : 46 - 47).

První zahraničně-politickou smlouvou všech tří zemí bylo podepsání Smlouvy o hospodářské spolupráci mezi Estonskem, Lotyšskem a Litvou, která byla podepsána v dubnu 1990. Tehdy sice již všechny státy vyhlásily samostatnost, nebyly však mezinárodně uznány. Krátce po jejich vzniku spolupráce upadala, neboť státy musely řešit své vnitřní problémy. Pozvolná institucionální spolupráce začíná v letech 1992 - 1993 (Zájedová 2009 : 2).

Okolními zeměmi jsou země Pobaltí vnímány jako velmi unifikovaný region. Co se však týká ekonomické cesty po získání nezávislosti, všechny země si vybraly trochu jinak. Estonsko zvolilo takzvanou šokovou terapii, Litva pomalu a obezřetně implementovala reformy a Lotyšsko bylo někde uprostřed. Spolupracovaly tedy tyto tři ekonomiky? Do roku 1993 bylo podepsáno na 36 triletareláních kooperačních dohod. Změna přišla se společnou iniciativou – Baltic Council of Ministers a Baltic free trade agreement, které tyto dohody zastřešily (Kapustans 1998 : 8).

8.2.1 Baltské shromáždění, Baltská rada ministrů a BAFTA (The Baltic Assembly, Baltic council of Ministers)

Baltské shromáždění (Baltic Assembly, dále jen BA)⁴¹ vzniklo s cílem spolupráce mezi parlamenty všech tří pobaltských států. Mělo sloužit jako poradní a koordinační orgán při řešení společných otázek. Jeho členy jsou členové národních parlamentů. Prvotním cílem shromáždění byla spolupráce při odchodu ruských vojsk z území celého regionu. Posléze se činnost shromáždění soustředila na zformování rady ministrů.⁴² Zde můžeme pozorovat určité větvení, kdy jedna organizace (interparlamentní) již nestačí nebo efektivně nesplňuje požadavky center. Proto nakonec shromáždění generuje Radu ministrů, která má za úkol řešit problémy efektivněji. Rada ministrů se posléze stává nejučinnějším institucionálním projektem regionu (Jurkynas 2007 : 139). Shromáždění se soustředí na nové výzvy a vytváří společný ekonomický, vzdělávací a informačně technologický prostor.⁴³ Posléze se BA vyvinula v přípravný prostor pro integraci do EU. Poslední aktivitou bylo ustavení BA cen pro literaturu a umění. Opět lze vidět, jak se integrace přesouvá, je zde tedy patrný neofunkcionalistický prvek - spillover. Tyto efekty přesouvání a větvení jsou důležité pro regionotvornost, dávají tak celému procesu vytváření regionu dynamiku a strukturu, které jsou schopny rozhodovat o regionu jako celku.

Další integrační uskupení v Pobaltí vzniká v roce 1994 jako Baltská zóna volného obchodu (dále jen BAFTA). BAFTA vzniká jako ekonomické uskupení. Je třeba zmínit, že BAFTA nevzniká z primárního záměru samotných Baltských republik. Hlavní podporu vzniku zóny volného obchodu se stala EU. Baltské státy viděly větší přínos ve vstupu svých zemí na západní trhy a pozdějšího vstupu do EU. Institucionální složení

⁴¹ Logo BA v příloze 7.

⁴² The Baltic Assembly In: <http://www.baltasam.org/?CatID=26> (5. 3.2013)

⁴³ The Baltic Assembly In: <http://www.baltasam.org/?CatID=26> (5. 3. 2013)

BAFTA bylo dle vzoru Severské rady ministrů, tzn. pravidelná setkání ministrů. Zde je jasně patrné, že jde o mezivládní přístup k integraci. Je navíc podporovaný zvenčí (EU).⁴⁴ Jak uvádí Natalija Kazlauskiene a William Meyers, BAFTA byla integračním uskupením druhé kategorie. Nejen kvůli podpoře zvenku, ale hlavně díky rozdílnému ekonomickému vývoji v zúčastněných zemích. V roce 1997 se BAFTA rozšířila i na zemědělské produkty a potraviny. Autoři to spojují s tlakem EU. BAFTA sloužila jako přípravné uskupení pro vstup do EU. Ač výše zmínění autoři polemizují o funkci uskupení, s odstupem času můžeme tento přípravný projekt hodnotit jako úspěšný. BAFTA zaniká roku 2004, když státy vstupují do EU (Kauzlaiskeine, Meyers 1999 : nestránkováno). Nakonec je třeba dodat, že státy BAFTA podepsaly již v roce 1992 bilaterální obchodní smlouvy se Švédskem, Norskem a Finskem. Tím se usnadnila ekonomická integrace v rámci celého regionu, nazývaného region Baltského moře, někdy také Baltoskandie (Zájedová 2009 : 2).

8.3 Bezpečnostní uskupení v Pobaltí

Můžeme říct, že bezpečnostní integrace je novým a unikátním trendem v evropské regionalizaci a zároveň posiluje kohezi regionalismu. Jak uvádí Janis Kapustans, v tomto sektoru prodělala integrace v Pobaltí největší rozvoj. Bezpečnostní integrace v Pobaltí se začala intenzivně vyvíjet po rozpadu SSSR. Všechny státy si dobře uvědomovaly blízkost Ruska, zejména pak blízkosti vojensky strategické Kaliningradské oblasti. Navíc se po odsunu sovětských vojsk všechny tři země ocitly prakticky bez armád. Jak je již výše poznamenáno, první snaha o společné řešení bezpečnostních otázek se projevila hned po oddělení od SSSR. Bylo nutné vyřešit odchod sovětských vojsk z území a navíc bylo jasné, že

44 OECD In: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=174> (6.3.2013)

nově vzniklé armády budou bez sovětské podpory velmi slabé. To bylo hlavním důvodem, proč se začalo uvažovat o integrovaných jednotkách (Kapustans 1998 : 15).

První společná snaha o vytvoření společných jednotek se datuje do roku 1994, kdy NATO přijímá nový strategický rámec Partnerství pro mír. V rámci tohoto programu byly pod záštitou OSN vycvičeny společné mnohonárodnostní jednotky Baltic Batalion (dále jen BALTBAT). Tyto jednotky byly cvičeny jako peacekeepingové, s čímž souhlasila OSN i Ruská federace. Přestože na fungování BALTBAT měly zpočátku vliv velké byrokratické potíže v nově se tvořících státech, BALTBAT byl úspěšně zformován. Později byly jeho jednotky použity při operacích v bývalé Jugoslávii. Po skončení konfliktu začaly jednotky BALTBAT působit i jako jednotky, které v rámci operace SFOR cvičily bosenské policisty (Sapronas 1999 : 60).⁴⁵

Další společný vojenský projekt vzniká v roce 1998 - Baltská námořní eskadra (BALTRON). Ta zahrnuje nejen společnou námořní jednotku, ale také společné letecké síly. Leteckými silami jsou myšlena spíše strategická obranná a monitorovací zařízení - BALTNET. Vzdušný prostor Pobaltí je střežen společnými jednotkami NATO.⁴⁶ Jelikož po odchodu sovětských vojsk vznikla velká díra v nově se tvořících obranných složkách států, bylo třeba vzdělat a vychovat novou generaci vojáků, bezpečnostních expertů a posílit důstojnický armádní sbor, ve kterém zůstalo pouze torzo z odsunuté sovětské armády. K tomuto úkolu přistoupily všechny pobaltské státy kolektivně. Vytvořením společné Baltské obranné akademie (Baltic Defence college) v roce 1998. Tato instituce slouží jako vzdělávací středisko pro členy armády.⁴⁷

⁴⁵ Rozhodovací schéma společných bezpečnostních složek lze nalézt v příloze 6

⁴⁶ Estonské ministerstvo obrany In: http://www.mil.ee/index_eng.php?s=baltron (8. 3. 2013)

⁴⁷ Baltic Defence College In: <http://www.bdcoll.ee/?id=34> (8. 3. 2013)

8.4 Institucionální integrace po vstupu do NATO a EU

Po tom, co celý region vstoupil do NATO a EU, regionální integrace na institucionální úrovni prošla tichou revizí. Ta vyústila v pokles zájmu o rozšiřování institucionální spolupráce směrem dovnitř regionu. Byla otázka, zdali by měl být regionalismus dále podporován. Otevřená brána do EU však již předem nastiňovala tento vývoj. I přesto však špičky regionu nadále konzultují své postupy. Hlavní regionální projekty se v současnosti realizují zejména v infrastruktuře. Z vlastní zkušenosti musím říci, že právě dopravní infrastruktura regionu je jednou z překážek, znesnadňující komunikaci. Největším dopravně infrastrukturním projektem je Rail Baltica (Baltská železniční cesta), která má v budoucnu propojit všechna hlavní města regionu se zbytkem Evropy. Druhý výrazný transregionální projekt je Baltic Energy Market (BEMIP), ten se týká Pobaltí v širším pojetí, tedy regionu Baltského moře (Vilipšauskas 2011 : 166).

Region se po vstupu do EU začlenil do seversko-baltského fóra, podporovaného EU. V této aréně se však státy snaží hledat společná témata, která by posléze bylo možné prosadit v EU. Nicméně po vstupu do EU nevidíme výraznější institucionální snahy o koordinování svých postupů skrz nějaké nově tvořené instituce, jak již k EU tak k mezinárodnímu prostředí. Důvodem může být dostatek kapacit, které jsou již vybudovány a fungují.

Novým infrastrukturním projektem regionu je, v roce 2010 spuštěný projekt Baltic Electricity Exchange, který zejména v letních měsících pomáhá státům Pobaltí efektivně nakládat s přebytky elektřiny z trvale obnovitelných zdrojů. Ani tyto snahy, se však neobešly bez problémů. Projekt se nesoustředí pouze na Pobaltí, ale směřuje i ven z regionu. Největší rozpor řešily Litva a Lotyšsko při vyjednávání o propojení elektrické sítě se Švédskem. Nemohly se dohodnout, na čí pobřeží bude

podvodní kabel ze Švédska přiveden (Vilipšauskas 2011 : 171). Tento příklad je uveden hlavně proto, aby demonstroval percepci států k tvorbě regionu. Nenahlíží na propojení elektrické sítě se Skandinávií jako na prospěšnou věc pro celý region, ale vidí v něm spíše příležitost pro svůj stát.

Nechtěnou zkouškou pro region byla poslední ekonomická krize. Ta prokázala vysoký stupeň interdependence mezi všemi státy regionu. Když se například v Lotyšsku začalo spekulovat o devalvaci měny, velmi to znepokojilo vlády v Litvě a Estonsku. Důvodem byla vzájemná závislost finančních trhů. Ke kladům interdependence lze přidat úspěšnou adaptaci úsporných opatření v reakci na krizi. Opatření byla úspěšně v celém regionu a pomohla vybudovat důvěru investorů (Jurkynas 2011 : 36).

8.5 Vyhodnocení institucionální integrace v regionu

Jak je z předchozích odstavců patrné, obranná spolupráce v prostoru vzniká a funguje již od počátku samé existence států Pobaltí. Po vstupu Litvy, Lotyšska a Estonska do NATO všechny společné bezpečnostní instituce fungují pod hlavičkou NATO a existují dále, na rozdíl od BAFTA. Bezpečnostní integraci Pobaltí lze vidět realisticky až neofunkcionalisticky. Prvotním záměrem států bylo pragmatické rozhodnutí, které mělo zachovat národní zájem a zvýšit šance na přežití nově vzniklých států (Waltz 1979 : 121). Šlo o sobecké chování států, které bylo reakcí – snahou o vyvažování nevyvažitelného, moci Ruské federace. Zde lze vznik nových bezpečnostních struktur chápat realisticky. Spojení do aliance bylo tedy rozhodnutím, prospěšným pro všechny zúčastněné, což zase odpovídá intergovernmentalistickému pojetí A. Moravcsika a vyvrací realistické vidění mezinárodního prostředí, viděného jako hru s nulovým součtem (Moravcsik 1995 : 620-623).

Z hlediska regionotvornosti posouvá vojenská spolupráce takového rozsahu region jasně na třetí úroveň hierarchického konceptu, se kterým práce operuje. Obranné iniciativy slouží k zachování vitálního zájmu států, regionální spolupráce a regionotvornost je zde jasně patrná. Na druhou stranu lze poznamenat, že takové řešení bylo pro Pobaltí nejjednodušším možným. Na vzniku akčního plánu se podílelo jak NATO, tak OSN.

V prostoru jsou patrné prvky institucionálního regionalismu, díky společným institucím se státy pokoušejí o vybudování regionu. BAFTA, pobaltská zóna volného obchodu je dnes již zaniklá iniciativa, která sloužila Litvě, Lotyšsku a Estonsku jako příprava na vstup do EU, měla ovšem čistě regionální charakter a v době svého vzniku posílila regionalismus hlavně ekonomicky.

9 ČTVRTÁ SEKTOROVÁ ANALÝZA – OBČANSKÁ SPOLEČNOST NAPŘÍČ POBALTÍM

9.1 Definice Občanské společnosti a její hlavní funkce

Znovuobjevení konceptu občanské společnosti můžeme obecně spojit s oddělováním moci státu a občanů, novodobý základ tohoto odlišení byl položen na začátku devatenáctého století v Evropě. Oproti státnímu aparátu, občanská společnost znamenala sociální život. Tím jsou myšleny následující lidské činnosti a sdružení: obchodní výměna, charitní spolky, kluby, dobrovolná sdružení, nezávislé církve a nakladatelství a podobně. Všechny tyto instituce byly oddělené od moci teritoriálního státu a jeho aparátu. Ve stejném smyslu je občanská společnost chápána i dnes. Primární funkcí občanské společnosti je zabránit státu penetrovat tam, kam už jeho moc dosahovat nemá. Druhou důležitou funkcí je upozorňovat politickou sféru na problémy, které vidí občanská společnost. Tím poskytuje politikům důležitou zpětnou vazbu (Keane 2009 : 22). Asi nejjednodušší definicí občanské společnosti, je její definování jako „třetího sektoru,“ který se odlišuje od vlády a byznysu. Mezi takové organizace lze zařadit odborové asociace, církevní skupiny, občanská sdružení a jiné spolky. Tento koncept dává občanské společnosti moc obohatit veřejnou participaci v demokratických politických systémech. Občanská společnost vyplňuje prostor, kde jsou si občané vědomi svých společných zájmů. Občanská společnost pracuje na rozdíl od státu horizontálně. Ekonomicky funguje občanská společnost zejména na darech od sponzorů.⁴⁸

V Pobaltí a jinde ve východní Evropě, měl v minulosti koncept občanské společnosti jen jeden hlavní význam, který se etabloval po roce 1968, po potlačení procesu Pražského jara. Byl jím odpor k totalitním režimům a

48 <http://www.civilsoc.org/whatisCS.htm/> 15. 11. 2012

snaha bojovat proti diktatuře. Fenomén občanské společnosti nabyl v analyzovaném regionu jiného významu než v okolním světě, kde je občanská společnost spojována s rozmělněním moci státu mezi občany, vzestupem sociálních hnutí a podobně. Doktor Melluci dále uvádí, že ve východní Evropě nezískal koncept občanské společnosti ekonomický aspekt jako ve zbytku světa. Navíc pak tvrdí, že existuje přímé spojení mezi občanskou společností a rezistenčními hnutími (Melucci 1995 : 45 - 47). Právě z této definice budu vycházet v první části analýzy občanské společnosti, která vychází ze sovětské historie. Týká se jak aktivního tak pasivního odporu v celém regionu.

Většina badatelů, kteří se zaměřují na postkomunistickou občanskou společnost, souhlasí, že občanská společnost po změně systému, je ve všech zemích bývalého sovětského bloku bez výjimky slabá. Například index občanské společnosti, sestavený institucí CIVICUS (Světová aliance pro občanskou participaci), která pravidelně zveřejňuje výsledky rozvoje občanské společnosti, hodnotí země východní Evropy mnohem hůře než země západní Evropy. Participace občanů na veřejném dění v občanských hnutích je také velmi limitovaná (Celichowski 2008 :14).

9.2 Příklady Občanské společnosti v regionu Pobaltí do pádu SSSR

V historii, spojené se Sovětským svazem, můžeme najít několik nestátních iniciativ, které existovaly kratší či delší dobu. Patří mezi ně ozbrojený odpor Lesního bratrstva, pasivní odpor na Litvě, vedený hlavně katolickou církví, protesty po upálení Romase Kalanty, či Baltský řetěz. Všechny tyto události budou krátce analyzovány, aby nastínily vývoj občanské společnosti v Pobaltí do rozpadu SSSR. Také bude analyzováno, jestli tyto události probíhaly nezávisle na dalších členech regionu nebo jestli byly snahy v jednotlivých zemích koordinované.

9.2.1 Lesní bratrstvo

Lesní bratrstvo (Estonsky: metsavennad, Lotyšsky: meža brāļi, Litevsky: miško broliai) byly estonští, litevští a částečně i lotyšští partyzáni, kteří působili na území Pobaltí během sovětské invaze a okupace. Partyzánská válka, kterou vedli, trvala až do 50. let dvacátého století. Estonské muzeum pro studium komunismu uvádí, že do boje se zapojilo přes 170 000 partyzánů. Vyšetřování nově otevřených archivů NKVD tyto cifry potvrdilo, stejně jako účast všech pobaltských národů. Během partyzánské války přišlo o život na 50 000 lidí. Další byli přesídleni či umístěni do gulagů.⁴⁹

Na tomto radikálním případu lze vidět široký nesouhlas obyvatel regionu se sovětskou okupací. O široké podpoře ze stran občanů svědčí jak materiální tak ideová podpora, která oslabila až po infiltraci agenty NKVD. Ti měli na svědomí diverzní akce, při nichž přicházelo o život hlavně původní obyvatelstvo regionu.⁵⁰ Hnutí vzniklo zdola, nezávisle na oficiální moci a byly do něj zapojeny všechny tři národy, které měly stejný cíl – osvobození od sovětské nadvlády.

9.2.2 Pasivní rezistence na Litvě

Po perzekuci způsobené dopady činů Lesního bratrstva se nový proud odporu k vládnoucímu režimu zvedal jen velmi pomalu. Hlavním osnovatelem a distributorem antisovětských myšlenek se stává katolická církev. Tento proces můžeme pozorovat nejen na Litvě, ale také například v Polsku a v omezené míře i v tehdejší Československu. Katolická církev hrála v celospolečenském měřítku klíčovou roli. V roce

49 http://estonia.globalmuseumoncommunism.org/estonia/bios/forest_brothers 24. 12. 2012

50 http://estonia.globalmuseumoncommunism.org/estonia/bios/forest_brothers 2. 1. 2013

1972 začala církev distribuovat ilegální Oběžník litevské katolické církve (Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika), který sloužil jako dokumentace náboženských aktivit a snahy o jejich potlačení vládou. Oběžník byl pravidelně pašován na Západ. Od roku 1977 Litevci pravidelně vydávali žurnál Katolická orientace, který posloužil disentu jako podhoubí Litevského národního hnutí.⁵¹ Tento příklad ukazuje, že občanská společnost se na Litvě vyvíjela i během sovětské okupace. Nesmíme zapomenout, že římsko-katolická církev v regionu působí pouze v Litvě, díky tomu bylo spojení církví v trans-baltické alianci nemožné.

9.2.3 Romas Kalanta a občanské nepokoje

Největší nepokoje ve společnosti, které vzbudili zájem světových médií, se udály 18. a 19. května 1972, poté, co se upálil Romas Kalanta. Později se pro události spojené s tímto protestním aktem vžil termín Kaunaské jaro nebo povstání v Kaunasu.⁵²

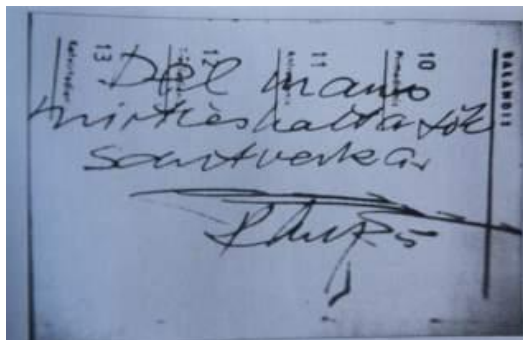
Kalanta, pravděpodobně inspirovaný Janem Palachem 14. května usedl před Kaunaské hudební divadlo, polil se benzinem a zapálil se. Podle některých zdrojů křičel: „Svobodu pro Litvu!“ Kalanta utrpěl popáleniny na 90 % těla a později zemřel v nemocnici.⁵³ Nedaleko od místa upálení se našel Kalantův zápisník ve kterém bylo zaznamenáno: „Za mou smrt může pouze totalitní režim.“ Fotografie na další straně je právě z Kalantova zápisníku.

51 <http://www.lcn.lt/en/bl/istorija/4/>

52 <http://www.15min.lt/en/article/culture-society/remembering-romas-kalanta-the-flaming-herald-of-freedom-528-218427> 20. 11. 2012

53 <http://www.janpalach.cz/cs/default/zive-pochodne/kalanta> 20. 11. 2012

Kalantův pohřeb se stal oficiálním protestem proti režimu. Pohřební pochod přerostl v otevřenou manifestaci. Bylo zadrženo 402 lidí, většinou studentů. Sedm z nich bylo odsouzeno k odnětí svobody, zbytek byl vyhozen ze škol či zaměstnání. Podle archivů KGB se v následujícím roce pokusilo o sebevraždu zapálením dalších třináct občanů na území litevské SSR.⁵⁴

Zdroj: 15min.lt

Kalanta se stal symbolem oběti za svobodu a populární pasivní rezistence začala nabírat na síle. Disidentské hnutí ve spojení s katolickou církví definovalo dva základní body odporu. Odpor proti sovětizaci a rusifikaci a obrana lidských práv.⁵⁵ Veškeré nepokoje se odehrály na národní úrovni a bylo by chybou označit je za celoregionální. Důsledky této konkrétní události později vedly ke konzistentnímu odporu na Litvě.⁵⁶

9.2.4 Baltská cesta, Baltský řetěz

Jako poslední významný historický akt občanské společnosti jsem vybral hlavní regionotvorný projekt Litvy, Lotyšska a Estonska. Právě ten dal vzniknout skutečné jednotě, která byla nalezena shodou většiny občanů

⁵⁴ <http://www.janpalach.cz/cs/default/zive-pochodne/kalanta/> 20. 11. 2012

⁵⁵ <http://www.15min.lt/en/article/culture-society/remembering-romas-kalanta-the-flaming-herald-of-freedom-528-218427/> 21. 11. 2012

⁵⁶ V příloze 8 lze vidět, že Kalantův čin nabyl mezinárodních rozměrů. Fotografie transparentu na automobilu pochází z USA.

regionu. Snaha o prosazení nezávislosti vedla ke spojení tří hlavních měst lidským řetězem.⁵⁷

Baltská cesta byla mírovým politickým protestem, který se konal 23. srpna 1989. Délka lidského řetězu byla cirka 600 kilometrů. Lidský řetěz vedl z Tallinnu přes Rigu do Vilniusu. Účastnilo se ho na dva a půl milionu lidí. Tento akt je všeobecně chápán jako akt společné vůle a jednoty regionu. Baltský řetěz proběhl v den 50. výročí paktu Molotov-Ribbentrop, který vedl k následné okupaci Pobaltí Sovětským svazem. Baltskému řetězu předcházela schůzka Reformního hnutí Litvy (Sajūdis), Všelidové fronty Estonska (Rahvarinne) a Lotyšského reformního hnutí.⁵⁸ Dne 30. 5. 1989 byla triumvirátem reformních hnutí podepsána dohoda, která zneplatňovala pakt Molotov-Ribbentrop. Tato dohoda později vyústila v Baltský řetěz.⁵⁹

Polsko mělo hnutí Solidarity v čele s Lechem Walesou, Čechoslováci byli zastupováni Občanským fórem, ale celoregionální manifestace, jakou byl Baltský řetěz, se nikde v bývalém Východním bloku neobjevila. K příležitosti Baltské cesty byla navíc nazpívána píseň ve všech třech jazycích. Je ke zhlédnutí na Youtube.⁶⁰

9.3 Současná občanská společnost napříč Litvou, Lotyšskem a Estonskem

Při jedné přednášce, týkající se současné participace občanů na věcích veřejných profesor Gierdus Janauskas prohlásil: *„Pokud se podrobněji podíváme na občanskou společnost v Pobaltí, dojdeme k jednoduchému*

⁵⁷ V přílohách 9 a 10 lze vidět jak trasu lidského řetězu, tak i dobovou fotografii pořízenou na území Estonska
⁵⁸ <http://www.balticway.net/> 21.11. 2012

⁵⁹ <http://www.balticway.net/> 21.11. 2012

⁶⁰ <http://www.youtube.com/watch?v=0KoKq20RUI0> 21.11. 2012

závěru. A sice to, že nelze pozorovat patrnější zájem občanů podílet se na veřejném životě regionu.“ (Janauskas : Minorities and Civil society in Baltic Sea Region 10. 10. 2012). Poté jednoduše demonstroval své tvrzení, když se zeptal svých litevských posluchačů na současné dění v Lotyšsku a Estonsku.

Pokud uvážíme, že celá regionální identita byla vybudována na odporu vůči Sovětskému svazu, je zřejmé, že po ukončení svazku se musela celá občanská společnost začít budovat od základů (mimo Lotyšska, kde byla situace díky velké ruské minoritě odlišná); (Janauskas : Minorities and Civil society in Baltic Sea Region 10. 10. 2012).

Andreas Uhlin říká, že: „ *Postkomunistická občanská společnost je obecně chápána jako slabá. Stejně tak je chápána v mezinárodním porovnání (Uhlin 2006 : 847).*“ Co to ale znamená? Znamená to, že je v Pobaltí málo organizací působících v tomto třetím sektoru? Nebo to znamená, že organizace nemají žádný účinný nástroj k zviditelnění a prosazení svých zájmů? Thomas Goll tvrdí, že počet NGOs, zejména pak těch, zabývajících se problémy minorit, je v regionu dostatek. Jejich problémem je neschopnost zatlačit na politiky nebo přenést svá témata na politickou scénu (Goll 2011 : 3).

Tento fakt můžeme akceptovat. Jenže ruská a rusko-lotyšská minorita v Lotyšsku je největší v celém regionu. Hlavní město Riga má v současnosti rusko-lotyšského primátora – Nila Ušakovse. Pokud je tedy největší lotyšské město, ve kterém žije polovina všech Lotyšů, „ovládána“ příslušníkem minority, potřebuje Lotyšsko opravdu nestátní organizace podtrhující práva menšin?⁶¹

V již zmíněném článku Andreas Uhlin tvrdí, že kulturní stupeň občanské společnosti není tak nízko a lidé sdílí podobné hodnoty jako cenění si

61 <http://www.ushakov.lv/ru/about-nil-ushakov/> 23. 11. 2012

demokracie a rovnost před zákonem (Uhlin 2006 : 850). V roce 2008 působilo v Lotyšsku více než 10 000 NGOs, přesto byl potvrzen trend klesající účasti občanů v nich. Méně formální občanské aktivity byly velmi raritní. Navíc sociální hnutí jsou velmi slabá. Soukromí sponzoři a dárci se zaměřují spíše na rekreační organizace jako sportovní či kulturní organizace. Obraz organizací v médiích je provázen nezájmem často i ignorováním (Uhlin 2006 : 852). Geoffrey Prindham tvrdí, že změny v občanské společnosti se objevily po vstupu do EU. Nový způsob financování skrz strukturální fondy udělal z lotyšských NGOs rovnocenného partnera. To má vést ke zlepšení stavu občanské společnosti v Lotyšsku jako celku (Prindham 2009 : 2).

Další poznatky sumarizuje doktor Gierdus Janauskas. Říká, že zatím je občanská společnost slabá, zejména když by mělo dojít k její mobilizaci a náboru nových členů. Důvody pro tyto těžkosti jsou částečně spojeny se zážitky komunistické vlády a částečně díky specifickým podmínkám financování. Domácí NGOs byly často podporovány zahraničními agenturami (Janauskas 2010 : 42).

Průzkumy litevské agentury CIVITAS ukazují na nedůvěru občanů v občanská sdružení. Občané jednoduše nevěří, že kolektivní postup skrz NGO může vyvolat změnu. Dalším faktorem, který ukazuje na nezájem občanů o veřejné dění je fenomén, typický pro postkomunistické společnosti. Je jím nízká volební účast.⁶² Stejný jev lze pozorovat v České republice, na Slovensku, nebo v Polsku. Naproti negativním faktům vidíme, že počet NGOs v regionu stoupá a počet občanů, podílejících se na jejich funkci je stabilní. Na rozdíl od Lotyšska, v Litvě a

62 http://www.civitas.lt/files/Project_MapOfCivilSociety_Conclusiosns.pdf/ 24. 11. 2012

Estonsku jsou politické události předmětem denních rozhovorů mezi lidmi a těší se velkému prostoru v médiích.⁶³

Názor na občanskou společnost na Litvě uvádí ve svém článku člen evropského parlamentu Viktor Uspaskič: „V Litvě se neúčast na sociálním životě stala normou, přičemž zúčastněnost na jakékoli občanské aktivitě je považována za nenormální (Uspaskič 2012 : nestránkováno). To se vztahuje také na účast v politickém životě, kde můžeme v posledních letech vidět pokles volební účasti. Od roku 1992, kdy byla účast přes 75 % oprávněných voličů, sledujeme klesající trend. V letech 2008 a 2012 se volební účast pohybovala okolo 50 % oprávněných voličů.“⁶⁴

Posledním analyzovaným státem regionu je Estonsko. V Estonsku bylo v roce 2008 zaregistrováno více než 32 000 NGOs. To je 3 krát více než v Lotyšsku, které má dvojnásobnou rozlohu. Další čísla říkají, že 4,5 % pracovní síly je zaměstnáno v neziskovém sektoru.⁶⁵

Hlavním důvodem, proč si Estonsko vede lépe, než zbytek regionu, lze vidět v adoptovaném programu EKAK. EKAK je strategický dokument, který definuje roli veřejných autorit, občanských iniciativ a principy jejich spolupráce.⁶⁶ Od doby co byl dokument implementován, mohou se NGOs vždy obrátit na úřady, pakliže budou mít nějaké problémy ve spolupráci s jinými sektory.⁶⁷ Doslova dokument říká: *„Neziskový a veřejný sektor jsou rovnocennými partnery v rozvoji společnosti. Neziskový sektor musí zůstat nezávislý i přesto, že bude financován veřejným sektorem. Faktem je, že od doby, kdy byl dokument přijat,*

63 http://www.civitas.lt/files/Project_MapOfCivilSociety_Conclusiosns.pdf/ 24. 11. 2012

64 European Election Database dostupné z

http://www.nsd.uib.no/european_election_database/country/lithuania/parliamentary_elections.html 24. 5. 2013

65 <http://www.ngo.ee/node/277/> 24. 11. 2012

66 [http://www.ngo.ee/sites/default/files/files/EKAK_brussels%20\(1\).pdf](http://www.ngo.ee/sites/default/files/files/EKAK_brussels%20(1).pdf)/ 24. 11. 2012

67 http://www.siseministerium.ee/public/The_Profile_of_Estonian_Civil_Society._A_Preliminary_Report_on_the_Civicus_Index_on_Civil_Society_Project_in_Estonia..pdf/ 24. 11. 2012

NGOs mají nástroj, jakým se zaštitit, pakliže se vyskytnou problémy ve spolupráci s veřejným sektorem.“⁶⁸

Estonsko je navíc jedinou analyzovanou zemí, kde probíhá mezinárodní spolupráce v neziskovém sektoru. Eesti Looduse Fond a Peipsi centrum pro transhraniční spolupráci jsou přímým důkazem. Na druhé straně je nutné zmínit, že tyto NGOs pracují v rámci rámcových dohod EU (Nielsen; Berg; Roll 2009 : 255).

9.4 Shrnutí regionu jako sektoru občanské společnosti

Hlavní překážky rozvoje občanské společnosti v regionu byly důkladně popsány v předchozích odstavcích. Mluvit o regionu jako o komplexní občanské společnosti je, diplomaticky řečeno, velmi obtížné. Litva a Lotyšsko mají velké problémy s jejím faktickým ustavením. Estonsko se díky iniciativě EKAK dostalo vpřed, přesto nelze o jedné občanské společnosti v regionu hovořit. Transhraniční spolupráce mezi NGOs probíhá velmi omezeně a ještě s podporou zvenčí (EU). Na území celého regionu funguje pouze jedno pravidelně tištěné médium. Je jím deník The Baltic Times. V jeho internetové verzi však najdeme tři oddělené sloupce. Každý z nich referuje o jedné zemi regionu. I přesto zůstává tiskovina jediným trans-pobaltským médiem v regionu.⁶⁹

Další překážkou rozvoje regionální občanské společnosti je vzdálenost mezi většími sídly regionu. Tuto překážku bohužel determinuje historický vývoj spjatý s osidlováním příhraničních oblastí. Blízko intraregionálních hranic se nachází pouze lotyšské město Daugavpils na litevsko-lotyšské hranici. Podél lotyšsko-estonské a litevsko-lotyšské hranice nenajdeme jiná větší sídla. Navíc se v blízkosti hranic nevyskytuje kvalitní

68 [http://www.ngo.ee/sites/default/files/files/EKAK_brussels%20\(1\).pdf](http://www.ngo.ee/sites/default/files/files/EKAK_brussels%20(1).pdf)/ 24. 11. 2012

69 <http://www.baltictimes.com/newspaper/> 24. 11. 2012

infrastruktura, která by pomáhala výraznější interakci. Navíc, když se podíváme do mapy, zjistíme, že Vilnius, Riga, Tallinn, Kaunas nebo Tartu se nacházejí daleko od vnitřních hranic regionu. Doprava mezi velkými sídly v regionu je značně časově náročná.

Pokud hovoříme o historické občanské společnosti v regionu, vidíme prvotní vymezení vůči okupantovi SSSR. Toto vymezení potvrzují i historické události, které jsou uvedeny na počátku analýzy. Nejdůležitějším projektem, který unifikoval celý region, byl Baltský řetěz / Baltská cesta. Tato událost nadále zůstává na vrcholu počínů regionální občanské společnosti.

Na otázku, zdali OS v regionu sdílí nějaké společné hodnoty, můžeme odpovědět následovně. V minulosti bylo společnou hodnotou vymezení vůči SSSR. V současnosti jsou společnými hodnotami víra v demokracii a právní řád. Takové hodnoty ale platí prakticky pro celou východní Evropu. Občanská společnost vystavěná na unikátních regionálních hodnotách prakticky neexistuje.

10 PÁTÁ SEKTOROVÁ ANALÝZA – REGION JAKO KOLEKTIVNÍ AKTÉR

Poslední část sektorové analýzy bude zkoumat, zdali se region chová jako kolektivní aktér. Na první pohled se může zdát, že hledání takzvaných společných postupů bude složité zejména kvůli tomu, že všichni členové regionu získali nezávislost poměrně nedávno a orientují se na své vlastní zájmy. Naproti tomu některé výstupy naznačují, že by se v určitých situacích mohl region chovat kolektivně.

Janek Lasocki ve svém článku hledá odpověď na otázku: “Existuje nějaká společná zahraniční politika regionu Pobaltí?” Říká, že rozdíly mezi rolemi států Pobaltí jsou jasně viditelné. Výsledkem pozorování je nedostatečná koordinace a společných postupů. Demonstruje to na případech odlišných přístupů zahraniční politiky. Například Estonsko bylo jako jediné z regionu proti sankcím na Kadáfího režim v Libyi v roce 2012 (Lasocki 2012 : nestránkováno). Profesor Jurkynas z Univerzity ve Vilniusu oponuje, když tvrdí, že částečně už společné postupy v zahraniční politice fungují a měly by být aplikovány hojněji, protože tak malý region, jakým je Pobaltí, potřebuje unifikovaný postup. Tvrdí, že pro jednání s nepoměrně většími partnery (Čína) není třeba region uměle zapojovat, je lepší nechat zodpovědnost na EU. Ale vzhledem ke specifickým vztahům regionu například k Rusku nebo Skandinávii je dobré utvořit pevnější pouto směrem ven (Jurkynas 2012: 15). Podobný názor zastávají i čeští autoři v publikaci Pobaltí v transformaci (Dančák 1999 : 227 – 229)

Protože analýza institucionalizace regionu vypadá velmi pevně, je třeba zanalyzovat, jak koherentně opravdu působí region v nenadálých a zároveň delikátních situacích. K výběru analyzovaných událostí budou vybrány situace ne zrovna příjemné pro reprezentaci regionu. Tyto

události by ale měly na první pohled region spojovat, protože se týkají jejich společné minulosti a současnosti. První analyzovaná událost se týká oslav 9. května 1945, který je Rusy oslavován jako den vítězství 2. světové války. Naopak pro státy Pobaltí znamená tento den, začátek druhé sovětské okupace. Konkrétní situace se týká oslav k 60. výročí v roce 2005. Druhá událost se bude týkat odstranění Bronzové sochy sovětského vojáka z centra estonské metropole, Tallinnu. Poslední analyzovanou událostí bude reakce na ekonomickou krizi, která začala v roce 2008. Tyto události, nejen že poskytují pohled na jednání a skutečný stav regionálního partnerství, ale také odhalují potenciální slabiny v pobaltské spolupráci.

10.1 Oslavy vítězství/okupace a dohodnutý společný postup regionu

Ze zkušenosti víme, že historické události jsou národy interpretovány různě. To, co je v jednom státu interpretováno jako velké vítězství, může být jinde vnímáno jako začátek dlouhé okupační éry. Pro Rusy 9. květen 1945 znamená Den Vítězství nad nacistickým Německem, ale pro obyvatele Pobaltí není zrovna toto datum příležitostí, vhodnou pro oslavu. Právě od tohoto dne se staly všechny země regionu na dalších 45 let součástí Sovětského svazu. Proto nebylo překvapením, že když prezidentská kancelář Ruské federace zaslala pozvánky k 60. výročí oslav do prezidentských kanceláří Litvy, Lotyšska a Estonska, začala v regionu celospolečenská debata, ovlivněná kontroverzním historickým kontextem (Kavaliauskas 2009 : 213).

V listopadu 2004 se sešli prezidenti regionu na společné schůzce, po které oznámili, že ještě neučinili finální rozhodnutí ohledně návštěvy Moskvy. Dále se dohodli, že své postoje budou společně konzultovat a koordinovat. Oproti těmto tvrzením se později k nastalé situaci nezávisle

vyjádřila tehdejší lotyšská prezidentka Vaira Vike-Freiberga, která přislíbila účast. Navíc dodala, že nepodporuje myšlenku „spojeného pobaltského bloku.“ Podle ní se měly pobaltské republiky postavit stereotypu a jednat jako nezávislé státy.⁷⁰ Reakce na sebe nenechala dlouho čekat. Litevský prezident Valdas Adamkus si posteskl nad nedodržením dohody o společném postupu států regionu. Postup lotyšské prezidentky označil za neakceptovatelný.⁷¹ Estonská hlava státu – Arnold Rüütel byl ve svém vyjádření zdrženlivější, když podotknul, že navzdory rozhodnutí lotyšské prezidentky, bude konzultace společných kroků pokračovat.⁷² Předseda litevského parlamentu Vytautas Landsbergis navíc dodal, že Lotyšsko má tradičně nejslabší vazby na svůj domovský region. Na obranu Lotyšska je nutné poznamenat, že Lotyšsko má výraznou ruskou minoritu a tou dobou ještě nemělo, na rozdíl od Litvy, podepsanou dohodu o společné hranici s Ruskou federací. Tehdejší litevský a estonský prezident se nakonec rozhodli oslavy v Moskvě nenavštívit (Kavaliauskas 2009 : 216).

I když prezidentka Lotyšska tvrdila, že návštěvou Moskvy nic nesleduje, opak byl pravdou. Po návštěvě Vladimira Putina několikrát veřejně vystoupila s prohlášeními, které se týkaly uzavření hraniční dohody. Přitom se už nezmiňovala o nutnosti navrácení Pskovského regionu do lotyšského vlastnictví. Lotyši tento region v meziválečné periodě ovládali a po znovunabytí nezávislosti o něj, alespoň rétoricky, usilovali. Ať už byl ale důvod návštěvy Moskvy pro prezidentku jakýkoli, Moskvě se podařilo dílčí diplomatické vítězství, když alespoň na čas názorově rozdělila

70 Latvian President Defends Unilateral Foreign Policy in Radio Interview, Latvian Radio dostupné v BBC Monitoring ze 4. 2. 2005

71 Lithuanian President Expresses Regret at Latvian Leader's Doubts about Necessity of Baltic States' Unity, Baltic News Service, 10. 2. 2005

72 Estonian President: Baltic Countries Looking into Future Together, Baltic News Service, 4. 2. 2005.

regionální elity (Galbreath, Lašas 2008 : 117). Z hlediska kooperace regionu ovšem dostal plánovaný společný postup silnou ránu. Nutno dodat, že z dlouhodobého hlediska tento incident vztahy v regionu významně nepoznamenal.

10.2 Odstranění monumentu bronzového vojáka

Příběh monumentu sovětského vojáka v Tallinnu začal mnohem dříve, než v dubnu 2007. Jeho osud byl v estonské společnosti debatován nespočetněkrát. V roce 2006 se ministerský předseda Andrus Ansip důrazně postavil za odstranění sochy připomínající sovětské vítězství ve 2. světové válce. Toho času se proti jeho radikálnímu postoji ohradila řada estonských politiků v čele s prezidentem Rüdutem a starostou Tallinnu Juri Ratasem. Ansipův postoj výrazně pomohl jeho Reformní straně vystoupit z šedi a získat podporu nacionálně naladěných voličů.⁷³ Ve volbách v roce 2007 dosáhl Ansip 28 % zisku hlasů a byl pověřen sestavením vlády. Už jako znovuzvolený premiér se rozhodl splnit svůj slib a nařídil odstranění sochy. Znepokojení ohledně přesunu monumentu bronzového vojáka se proměnilo v pouliční nepokoje, které si 26. a 27. dubna vyžádaly na 150 zraněných. Protestovali hlavně ruští občané a „neobčané“⁷⁴ ruské národnosti, kteří nesložili zkoušku z estonštiny a nedostali estonský pas ani občanství.⁷⁵ Monument byl přesunut z centra Tallinnu na hřbitov estonských ozbrojených sil.⁷⁶

73 Estonian PM Supports Removal of Red Army Monument from Central Tallinn, Baltic News Service, 22. 5. 2006

74 V estonsku existuje skupina lidí bez občanství. Tento stav je způsoben zákonem o občanství, který po zisku nezávislosti způsobil tenze mezi původními Estonci a obyvateli se sovětským původem, kteří nebyli schopni splnit kritéria, vedoucí k zisku estonského občanství.

⁷⁵ V příloze 11 lze vidět monument bronzového vojáka po přesunutí na vojenský hřbitov.

76 Human Rights Blog : <http://ukhumanrightsblog.com/2013/04/14/the-tallinn-bronze-soldier-riots-and-why-russia-was-in-strasbourg/> 22. 4. 2013

Po občanských nepokojích litevská a lotyšská delegace podpořila Estonsko společným prohlášením, ve kterém bylo zdůrazněno, že odstranění monumentu je věcí výhradně Estonska, které je suverénním státem a vměšování se do jeho vnitřních záležitostí je nepřijatelné.⁷⁷ Prezidenti Litvy a Lotyšska, premiéři a ministři zahraničí obou zemí vystoupili s velmi podobnými prohlášeními. Obě, výše popsané události, ukazují zajímavé příklady regionální spolupráce. Stejně jako v případě květnových oslav v roce 2005, kontroverzní odstranění rudoarmějce demonstruje principiální jednotu regionu, zároveň ale odhaluje rozdílné přístupy stát od státu. Na parlamentní úrovni se totiž pozice Litvy a Lotyšska lišily. Dne 3. 5. 2007 litevský parlament vyjádřil Estonsku silnou podporu a odsoudil ruské vměšování do vnitřních záležitostí jiného státu. Naopak ve stejný den lotyšský parlament odmítl podobnou rezoluci, znamenající podporu. Pomyslné „ne“ nepřišlo pouze od levicových stran, ale také od liberálů a konzervativců v čele s předsedou Výboru pro zahraniční vztahy a bývalého ministerského předsedy Andrise Berzinše. Parlament po odmítnutí uvedl několik technických důvodů nepřijetí návrhu. Bylo však nabíledni, že hlavním důvodem byla nadcházející ratifikace lotyšsko-ruské dohody o hranicích.⁷⁸

Litva a Estonsko prokázaly silnější stupeň koordinace postojů a vzájemnou podporu, na rozdíl od Lotyšska. Tyto dva příklady ukazují, že regionální partnerství by se nemělo vždy pokládat za samozřejmou věc. Do postojů mohou často promlouvat národní zájmy. I když tyto dvě události nedávají dohromady celou mozaiku, ukazují na bariéry a problémy v oblasti společných postupů a prohlášení.

77 Baltic assembly dostupné z : <http://www.baltasam.org/?DocID=654> 22.4. 2013

78 Deník Vdiena dostupné z : http://www.vdiena.lv/lat/politics/printed/igaunji_saeimas_atbalstu_nesanjem 22.4.2013

10.3 Pobaltí a úsporná opatření v reakci na ekonomickou krizi v roce 2008

Ekonomická krize, která začala v USA v roce 2008, se rychle přesunula do Evropy a ovlivnila nejen ekonomický vývoj zkoumaného regionu. Do inkriminovaného roku si všechny tři ekonomiky vedly nadmíru dobře. „Baltští tygři“, jak se jim říkalo, zažívali největší tempo ekonomického růstu v historii a příliv zahraničního kapitálu v Evropě. Přestože se země Pobaltí vyznačují malými populacemi a nedostatkem skutečně silného průmyslu, investoři se regionu nebáli a zaplavili region levnými úvěry.⁷⁹

Investoři, kteří po pádu banky Lehman Brothers dostali o své investice strach, začali z Pobaltí rychle stahovat své prostředky. Ekonomiky všech tří zemí se příliš orientovaly na služby a stavebnictví, čímž začala klesat konkurenceschopnost jejich exportu. Velkým problémem Litvy, Lotyšska a Estonska se stal také příliš široký byrokratický aparát.⁸⁰ To, jak se všechny tři státy vyrovnávaly a vyrovnávají s krizí, bude rozebráno v následujících odstavcích.

Všechny země regionu přistoupily k velmi razantním opatřením. Pobaltské země odmítly za hospodářské recese devalvovat své měny, což by mělo za následek vyšší konkurenceschopnost. Místo toho však přikročily ke snižování mezd a vládních výdajů. Lotyšsko navíc muselo přijmout na záchranný úvěr v hodnotě 7,5 miliardy eur (186 miliard Kč) od MMF a EU (Vilipšauskas 2011 : 171).

Na počátku krize byl velký rozdíl ve veřejných dlužích zemí regionu. Zatímco Litva a Lotyšsko nechaly své dluhy narůst do astronomických

79 <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1290/od-krize-k-zotaveni> 23. 4. 2013

80 <https://www.euroskop.cz/8958/17241/clanek/mmf-hospodarska-krize-v-pobaltskych-zemich-polevuje/> 23. 4. 2013

výšek, Estonsku se dařilo držet veřejný dluh pod třemi procenty HDP⁸¹. Výsledkem tohoto stavu byla pozvánka do eurozóny, kterou Estonci obdrželi v roce 2011. V další důležité disciplíně, jakou bylo získání důvěry investorů, si vedlo Estonsku opět nejlépe. Následovala Litva, nejhůře si vedlo Lotyšsko. Důvodem těchto tvrzení jsou stavy ekonomik v době před krizí. Lotyšská ekonomika vykazovala známky přehřátí již před krizí a ceny na realitním trhu rapidně rostly.⁸² Významným prvkem v obnovení důvěry investorů byl také fakt, který nemohla žádná země ovlivnit. Je jím volební proces. Litva měla naplánovány volby na rok 2008 a předvolební vládní utrácení bylo v plném proudu. Lotyšsko mělo volby v roce 2006, takové datum nemělo na důvěru investorů žádný vliv. Nejlépe na tom byli Estonci, kteří měli volby v roce 2007. To zaručovalo celé jedno funkční období vhodné k implementaci úsporných opatření (Bandow 2013 : 1 - 2).

Dalším důležitým faktorem byla reakce společnosti na úsporná opatření. V Estonsku vše proběhlo bezproblémově, zatímco na Litvě a v Lotyšsku se protestovalo, objevily se dokonce i náznaky násilí. Posledním určujícím faktorem byla stabilita vlád regionu. Ve všech zemích byly koaliční vlády. Litvě i Estonsku se přes křehké koalice povedlo jejich zachování.⁸³ Lotyšsko čekala výměna vlády. Estonsko se nadále mohlo těšit z výhod, které mu přinesla jak vláda, tak občané. Zatímco ve zbytku regionu byla opatření navrhována a implementována až ve druhé polovině roku 2008, Estonsko všechna opatření přijalo již v první polovině. Souhlas občanů s úspornými opatřeními se ukázal na vybraných daních během krize. Ty estonské byly sice nižší, přesto ale stabilní. V Litvě a Lotyšsku v roce 2009 výběr daní dramaticky klesl

81 Důvod takového stavu nelze hledat v prozíravosti estonských vládních činitelů, nýbrž ve snaze brzkého přijetí €.

82 <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1290/od-krize-k-zotaveni> 22. 4. 2013

83 <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1290/od-krize-k-zotaveni> 23. 4. 2013

(Vilpišauskas 2010 : nestránkováno). Občané se obrátili k šedé zóně ekonomiky.

10.3.1 Podobnosti a odlišnosti při řešení krize

Co se týká podobností, všechny tři země jsou pro finanční trhy překvapením, s ohledem na to, jak dokázaly uspět v souboji s krizí a přitom se vyhnout devalvaci svých měn. To bylo možné pouze ze předpokladu, že země měly signifikantní devizové rezervy. I přes obtíže se všem zemím povedlo implementovat opatření, kterých bylo dosaženo podporou napříč politickými spektry. Region se celý nedržel standardního evropského postupu, ale našel si svůj vlastní. Bylo jím extrémní seškrtání výdajů, dokonce i starobních důchodů (Vilpišauskas 2011 : 175).

Rozdílná byla naopak podpora veřejnosti. Estonsku se podařilo projít tímto procesem společně, Zbylé dva státy se setkaly s nesouhlasem a odporem. Rozdílný je a bude i vstup zemí do eurozóny, který patří k prioritám zemí regionu. Estonsko úspěšně vstoupilo v roce 2012, Litva a Lotyšsko chtějí vstoupit v roce 2014. Dalším velkým rozdílem je správa veřejného dluhu, která je ve všech zemích rozdílná. To, že je Estonsko ekonomicky napřed, může vést ekonomiky k oddalování jedné od druhé. Z jiného úhlu pohledu lze vidět, že dobře a kvalitně provedené reformy, ekonomický rozvoj a stabilizace na politické úrovni spolu s podporou občanů, může dvě ostatní země donutit k rychlejšímu rozvoji a následování Estonska (Bandow 2013 : 1 - 2).

10.4 Shrnutí Ad-hoc spolupráce

I přes skeptický pohled několika autorů se domnívám, že společný postup je často volen jako neschůdnější cesta. V případě státních zájmů je ale

mnohdy těžké postoupit tyto zájmy celku – regionu. Je otázkou, plynou-li společná rozhodnutí a postupy skrz regionálně vybudované struktury. Všechny analyzované případy poukazují alespoň na snahu o společné řešení. Výsledek není vždy tak přesvědčivý jako častá vyjádření regionálních politiků.

11 ZÁVĚR

Nový regionalismus je konceptem, který se do popředí studia regionalismu dostává ve stejné době, v jaké zkoumaný region získal nezávislost. Teorie vzniká v několika proudech, z nichž na diplomovou práci byla aplikována teorie politologického proudu NRA zastupovaného Björnem Hettmem. Právě jeho hierarchický koncept regionotvornosti se stal jádrem diplomové práce. K rozboru všech úrovní práce sloužila metoda sektorové analýzy. Všech pět sektorů bylo zanalyzováno v souladu s úvodem.

Protože se v českém prostředí sousloví pobaltské republiky používá snad stejně často samotné názvy států – Litva, Lotyšsko a Estonsko, mnoho lidí může nabýt přesvědčení, že jde o jednolitý region bez větších rozdílů. Hned při studiu základní historie regionu ovšem zjišťujeme, že stejně jako podobnosti se vyskytují i regionální odlišnosti. Příkladem je například rozdílná forma křesťanství. Na Litvě působí římsko-katolická církev, kdežto ve zbytku regionu dominuje luteránství. Stereotypizace regionu Pobaltí existuje díky geografické blízkosti a společné zkušenosti s obdobím sovětské okupace. Lidé bez osobní zkušenosti s regionem těžko chápou období sovětské vlády v regionu jako okupaci, ale žádný Litevec, Lotyš ani Estonec toto období jinak nenazve. Stejně citlivě reagují občané regionu na pakt Molotov - Ribbentrop, kvůli kterému příslušníci regionu zažili, Čechoslovákům dobře známé, „o nás bez nás.“

Po oficiálním znovuoživení státnosti v roce 1991 čekaly všechny tři země velké změny. Hlavními problémy, kterým bylo nutné v počátcích novodobé existence čelit, bylo odsunutí sovětské armády z teritoria celého regionu, změna ekonomických systémů a znovuoživení národní identity. Již odsun sovětských vojsk mezi sebou nově vzniklé státy koordinovaly. Jak ale ukázalo prvních několik let nezávislosti, každá

země měla s budováním nového státu tolik práce, že integrace byla mnohdy na obtíž.

Důležitým regionotvorným prvkem byly iniciativy, vznikající ještě před získáním nezávislosti, které ukazovaly, že přirozený region má šanci upět i v teorii nového regionalismu. Konkrétními událostmi, potvrzujícími tuto tezi, bylo působení Lesního bratrstva či Baltská cesta. Zapojení většiny obyvatel regionální společnosti do protisovětských mírových demonstrací bylo dalším významným pilířem regionotvornosti.

Dalším milníkem na cestě „zpět“ do západní Evropy byl vstup do NATO a EU v roce 2004. Tohoto vysněného cíle dosáhl celý region pouhých třináct let po získání nezávislosti. Za tu dobu si všechny tři země prošly nelehkým vývojem protkaným vzájemnými spory mezi sebou. Přesto všechna tato úskalí mladé demokratické režimy fungují a vzájemně se podporují. Po vstupu do západních struktur se mohl region oprostit od myšlenek týkajících se bezprostřední ruské hrozby. Naproti tomu vyvstávají problémy, které by bylo ideální řešit kooperativně, ale jejich komplexnost a složitost se zdá být pro mladé státy a region nadmíru obtížná. Konkrétně mluvíme o energetické bezpečnosti, která i přes zapojení EU a severovýchodních států neprodělává zásadní změnu, kterou by si již od devadesátých let zasloužila.

V období od vstupu do NATO a EU se region soustředí na kooperaci s regionem Baltského moře, jehož je nedílnou součástí. EU tento makroregion vybrala jako pilotní projekt a snaží se kolem Baltu vybudovat interakční prostor, který skýtá velké možnosti. Je otázkou, zdali Skandinávie včetně zbytku Severovýchodních zemí o takovou formu spolupráce stojí. Po letech, kdy byly tyto státy rádcem a průvodcem v mnoha oblastech, je složité přejít do vztahu partnerů.

Poslední velkou výzvou byla celosvětová ekonomická krize, která silně zasáhla i prosperující region. Všechny tři státy byly nuceny

implementovat řadu úsporných opatření a osekát zejména vládní výdaje. I když k opatřením došly různými cestami, zdá se, že všechny cesty jsou správné.

11.1.1 Vyhodnocení analýzy geografické homogenity

První analýza se týkala regionu jako přírodního celku a geografické jednotky. Často bylo pracováno s mapou. Cílem bylo zjistit, zdali je region geograficky homogenní. Výsledek analýzy určuje předpoklady pro rozvoj regionotvornosti. Dále přírodní podmínky ovlivňují interakci mezi částmi regionu.

Z analýzy vyplynulo, že region je vcelku homogenní. Západní hranice je vytyčena Baltským mořem, které působí jako hranice a zároveň jako interakční prostor, vnímaný jako brána do okolního světa. Největším přístavem v regionu je Tallinn, který je zároveň desátým největším přístavem v regionu Baltského moře. Následuje lotyšská Riga a litevská Klaipeda.⁸⁴ Východní hranice je z části vytyčena estonskými jezery, přesto ji nelze označit za přirozenou. Je umělá a z východu neposkytuje regionu žádnou přirozenou bariéru. Jihovýchodní hranice plynule navazuje na východní hranici. Pozici souseda na jihovýchodě zaujímá Bělorusko. Část jižní hranice regionu sdílí Litva s Polskem. Zbytek je tvořen opět hranicí s Ruskou federací, konkrétně její výspy na Baltu – Kaliningradskou oblastí.

Povrch je vesměs ve všech zemích velmi podobný, v historii tvarovaný Skandinávským ledovcem. Území regionu protíná několik kopcovitých pahorkatin. Horské masivy nejsou v regionu žádné. Podobně je na tom region vzhledem k vodstvu, většina území je tvořena ledovcovými jezery.

84 <http://cz.portofhamburg.com/cs/content/fakta-%C4%8D%C3%ADsla> 24.4. 2013

Řek, přinášejících vláhu, je v regionu dostatek, ty největší slouží k říční plavbě. Od jihu k severu přibývá mokřadů, které tvoří až čtvrtinu estonské rozlohy.

Geografickou slabinou regionu je absence přírodní hranice na východě, jihovýchodě a jihu. Naopak pro vnitřní hranice je tento aspekt příznivý. Bohužel se v blízkosti vnitřních hranic nevyskytuje mnoho velkých sídel, které by mohly být důležitými centry interakce regionu. Tento fakt navíc podtrhuje slabá dopravní infrastruktura a absence kvalitní železniční sítě.

Analýza ukázala, že region je homogenním geografickým celkem, který není nijak rozeklaný a má celkem pravidelný tvar, který přerušují jen zálivy – Rižský a Finský. V této úrovni hierarchického konceptu práce region regionotvornost splňuje.

11.1.2 Vyhodnocení analýzy Regionálního bezpečnostního komplexu

Z analýzy regionálního bezpečnostního komplexu vyplývá, že zkoumaný region je autory teorie Buzanem a Weaverem nahlížen jako mikrokomplex. Region můžeme považovat za mikrokomplex, protože má několik společných charakteristik:

- Problémy s menšinami (ruská, polská). Problémy sice nejsou výraznějšího charakteru, přesto se mateřské státy minorit zasazují o jejich zájmy a díky tomu vznikají četné bilaterální spory.⁸⁵
- Region je neubránitelný / neudržitelný pouze jeho členy. Proto je absorbován bezpečnostním komplexem západní Evropy. Jeho bezpečnostní situace je tak rozhodnuta mimo region.

⁸⁵ Viz případ Tallinn a bronzový voják

- Ruská doktrína blízkého zahraničí činí z regionu sféru, na kterou si Rusko nárokuje uplatňování svého diplomatického vlivu. Nejžárnějším příkladem je snaha o Gazpromizaci regionu, jež je popsána v sektorové analýze, konkrétně v části, týkající se energetické bezpečnosti. I přes snahu EU, se zatím nedaří Gazprom a Rosněft, ruské energetické giganty, dostatečně limitovat v jejich snahách o monopolizaci trhů. Litva vede s Gazpromem řadu arbitrází, týkající se právě jeho monopolního postavení na trhu.⁸⁶
- Celý prostor je interdependentní, zejména ekonomicky, ale i vojensky. Dále neexistuje žádné významné riziko vypuknutí konfliktu mezi jeho členy. Interdependence se prokázala například po vypuknutí poslední ekonomické krize.⁸⁷ Vojenská interdependence je na první pohled patrná, celoregionální jednotky jsou toho jasným důkazem.⁸⁸
- Všichni členové regionu jsou v EU a NATO.

Z pěti uvedených bodů lze vyvodit, že region je v úrovni bezpečnostního komplexu jednotným mikrokomplexem. Tato úroveň regionotvornosti konceptu je regionem dosažena.

11.1.3 Vyhodnocení analýzy institucionálního formování regionu

Institucionalizace v regionu probíhá již od odtržení regionu od Sovětského svazu. Ještě před touto událostí byla podepsána smlouva všech regionálních osvobozeneckých hnutí, která anulovala pakt Molotov - Ribbentrop. Nejsilnějšími institucionálními uskupeními v regionu jsou od roku 2004 EU a NATO. Ty ovšem nepůsobí jen na regionální úrovni.

⁸⁶ <http://www.bbc.co.uk/news/business-19819487> 23. 4. 2013

⁸⁷ více v poslední sektorové analýze

⁸⁸ více v analýze institucionálních uskupení v regionu - BALTBAT

Právě na ní můžeme vidět fórum Baltské shromáždění nebo radu ministrů, která v regionu funguje velmi efektivně (Jurkynas 2007 : 135).

Bezpečnostní uskupení BALTBAT a BALTRON lze také považovat za úspěšné instituce ve svém poli působnosti. Rozvoj nových regionálních institucí a rozvoj pravomocí etablovaných institucí se zpomaluje od roku 2004, kdy se Litva, Lotyšsko i Estonsko připojují k EU a NATO. Jak je již v práci poznamenáno, tento proces se dal předpokládat.

Proces utváření společných bezpečnostních složek takřka od získání nezávislosti je unikátním institucionálním regionotvorným procesem. I když výcvik jednotek a utváření institucí probíhalo od počátku pod patronátem vnějšího aktéra, domnívám se, že na institucionální úrovni získaly společné regionální kontakty velmi silnou vazbu.

V současnosti je prvořadá institucionální spolupráce, jejímž výsledkem jsou infrastrukturní projekty Rail Baltica a BEMIP. Je znát, že takto strategicky důležité stavby se v Pobaltí dříve nebudovaly za pomoci regionálních institucí, navíc s nutnou harmonizací a koordinací společně s EU. Problémy, které nastávají v souvislosti s těmito projekty, lze chápat jako přirozené.

Z hlediska konceptu regionotvornosti můžeme úroveň regionální instituce považovat za dosaženou. Jediným stinným aspektem institucionální regionalizace lze považovat nízký počet kulturních celoregionálních institucí a zpomalení institucionálně-regionotvorných procesů po vstupu do NATO a EU. Omezeně na kulturním poli funguje BA. Částečně tak fungoval institut Baltoskandie, který byl ovšem nedávno uzavřen. Za pilíře institucionální regionotvornosti lze označit BA a Radu ministrů při BA. Institucionální propojení potvrzují i všechny integrované ozbrojené regionální složky. Tato úroveň konceptu regionotvornost je taktéž dosažena.

11.1.4 Vyhodnocení analýzy regionální občanské společnosti

Předposlední analýzou diplomové práce byla analýza regionální občanské společnosti. Tato analýza byla jediná konstruována s ohledem na historický kontext v regionu. Z první části analýzy, tedy z historických událostí lze vyvodit jediné. Po zisku nezávislosti měla regionální občanská společnost na čem stavět (akt baltské cesty, viz přílohy). Nutno podotknout, že pro koncept regionotvornosti má čtvrtá úroveň dělící efekt. Mnoho regionů může splnit regionotvornost na všech předchozích úrovních, ale právě regionální občanská společnost může dláždít cestu do exkluzivní společnosti plně etablovaných regionů dle NRA. Patří do tohoto klubu i analyzovaný region Pobaltí?

Baltský řetěz byl naprosto ojedinělou událostí, která spojila země regionu v boji za nezávislost. Tato událost historicky navazovala na Lesní bratrstvo, které bojovalo proti sovětským okupantům, na území celého regionu. Když se ale v současnosti podíváme na regionální občanskou společnost v Pobaltí, moc toho neuvidíme. Jediným médiem, dostupným většině občanů je *The Baltic Times*, vycházející ve všech třech jazycích. Podle slov odborníka na občanskou společnost Gierduse Janauskase v současnosti občanská společnost funguje omezeně na státní úrovni, ale regionální občanská společnost neexistuje (Janauskas : Identity and Civil Society in Baltic Sea Region 21. 10. 2012).

Na druhé straně nelze opomenout, že budování občanské společnosti je během na velmi dlouhou trať. Region má jistě hodnoty, které občanská společnost sdílí. Jsou jimi víra v demokratický stát, právní řád a společná historie a okupace spjatá se Sovětským svazem.

Společné hodnoty ale ještě neznamenají nutnou existenci regionální občanské společnosti. Hodnoty se musí dynamicky rozvíjet. Aby tomu tak bylo, je zapotřebí množství regionálních organizací, které se budou o tento rozvoj starat. Takové organizace ale v Pobaltí zatím nepůsobí. Na

otázku, zdali v regionu funguje občanská společnost, musíme odpovědět, že zatím nefunguje. Dle čtvrté analýzy tak úroveň občanské společnosti region nedosahuje.

11.1.5 Vyhodnocení analýzy regionu jako kolektivního aktéra

Poslední analýza se týkala schopnosti regionu jednat jako kolektivní aktér, který k tomu má zřízené kapacity a rozhodovací struktury. K analýze byly použity tři události, na které musely elity regionu okamžitě reagovat. I když se v úvodu analýzy někteří autoři vymezovali proti této schopnosti regionu, analýza ukázala, že společné postupy vůči mezinárodnímu prostředí existují. Jak ukazují případy oslav výročí a odstranění monumentu vojáka, snaha společného postupu je viditelná, avšak výsledek není vždy přesvědčivý. Při analýze těchto dvou konkrétních událostí se prokázaly silnější vazby Litvy a Estonska na region. Naopak Lotyšsko sledovalo své vlastní zájmy. Je otázkou, zdali byla snaha o společnou koordinaci postojů konstruována regionálními strukturami. Z analýzy vyplývá, že společná a regionotvorná stanoviska vycházela z národní úrovně.

Podobně tomu bylo i v poslední části analýzy - hodnocení reakce na ekonomickou krizi. I když bylo jasné, že probíhají konzultace, státy přijímaly každý svá vlastní opatření. Nebylo náhodou, že opatření byla velmi podobná a později se těmto opatřením začalo říkat Baltský model.⁸⁹

Tato úroveň, i když hierarchicky stojící nad regionální občanskou společností, prokázala určité výstupy, které regionální aktér vykonává koordinovaně. Přestože tomu tak je, nevychází tyto postoje od

⁸⁹ <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1290/od-krize-k-zotaveni> 24. 4. 2013

regionálních kapacit, nýbrž od státních elit. I to je důvodem, proč některé snahy končí nešťastnými vyjádřeními. Přesto si dovolím tvrdit, že snaha působit jako aktér v mezinárodním prostředí tu je. Poslední úroveň regionotvornosti tedy nehodnotím ani pozitivně, ani negativně. Přesto není úroveň plnohodnotně dosažena.

11.2 Vyhodnocení hypotézy a zodpovězení výzkumných otázek

První hypotéza, která byla postavena na myšlence, že regionotvornost v regionech od začátku devadesátých let minulého století posiluje, se potvrdila. Již od zisku nezávislosti regionotvornost posiluje na všech úrovních. V jistém smyslu můžeme mluvit i o posilování čtvrté úrovně regionální občanské společnosti, přestože na této úrovni regionotvornosti doposud region nesplňuje daná kritéria.

Geograficky je region homogenní, buduje se v něm infrastruktura, která v budoucnu zajistí lepší interakci vzdálených částí regionu. Region se dá také považovat za regionální bezpečnostní mikrokomplex, který je institucionálně zaštitěn organizacemi rozvíjejícími spolupráci ve vojenské, ekonomické ale i kulturní a intergovernmentální oblasti. Práce dále prokázala, že v náhodně nastalých situacích, časovém presu a složitých mezinárodních událostech se region pokouší o společné postupy a stanoviska. Tyto výstupy zatím nejsou prováděny nadstátní/regionální autoritou, ale zatím jen elitami státní úrovně.

Druhá stanovená hypotéza předpokládala, že regionotvornost probíhá na všech pěti úrovních konceptu regionotvornosti. Tato hypotéza byla prací přímo vyvrácena. Výsledky čtvrté analýzy ukázaly, že v úrovni regionální občanské společnosti region zatím nefunguje. Jak analýza potvrdila, budování občanské společnosti je dlouhodobý proces, k němuž je potřeba obměna mnoha generací. Největším handicapem při posuzování

této úrovni se ukázala absence transregionálních kulturních a jiných organizací. Druhým negativním bodem analýzy byl nezáměr obyvatel o jiné části regionu.

Zajímavý výsledek naopak vyplynul z poslední části sektorové analýzy. Prokázalo se, že region volí společné postupy a snaží se koordinovat společné výstupy směrem ven. Zápor je nesourodost finálních postojů.⁹⁰ Bohužel tak není činěno regionálními autoritami, ale státními reprezentanty zemí regionu. Proto nelze považovat úroveň za dosaženou. Bez tak bylo její dosažení nemožné, nebyla-li splněna úroveň čtvrtá.

Z podstaty výsledků čtvrté a páté analýzy lze polemizovat o konceptu NRA, konkrétně o jeho hierarchickém uspořádání. Přestože čtvrtá úroveň nebyla dosažena, analýza páté úrovně vykazovala jasné známky regionu, který se pokouší o společné výstupy směrem ven. Jak víme, absence čtvrté úrovně přímo diskvalifikuje úroveň pátou. Přesto je zajímavé že pátá úroveň vykazuje signifikantnější výsledky než úroveň čtvrtá. Nedomnívám se, že by úroveň občanské společnosti byla přímo podmiňující pro dosažení úrovně regionu jako kolektivního aktéra.

11.2.1 Odpovědi na výzkumné otázky

Otázka číslo 1. Kam podle škály konceptu regionotvornosti B. Hettneho patří region Pobaltí? Podle konceptu regionotvornosti lze region zařadit na třetí úroveň konceptu. Čtvrtá a pátá úroveň je v budoucnosti dosažitelná. Je ovšem otázkou, zdali se tak stane, protože po vstupu do EU se regionotvornost ve smyslu samotného Pobaltí ztelně zpomalila.

⁹⁰ Viz. analýza oslav 60. výročí 2SVV v Moskvě

Region se navíc bude začleňovat do většího regionu Baltského moře, podporovaného EU.

Otázka číslo 2. Probíhá regionotvorný proces na všech pěti úrovních hierarchického konceptu Björna Hettneho? Ne, neprobíhá, regionotvornost je doložitelná na první, druhé i třetí analyzované úrovni.⁹¹ Na čtvrté úrovni občanské společnosti regionotvornost neprobíhá. Na páté úrovni jsou některé prvky regionotvornosti hmatatelné, ovšem regionální struktury nemají reálnou moc tvořit výstupy za celý region. Proto jsou výstupy tvořeny na státní úrovni. Většinou jsou postupy koordinovány, ovšem absencí regionální autority je ve výstupech často chaos. Zde tedy regionotvornost částečně omezeně probíhá, ovšem dle konceptu regionotvornosti tomu tak není už proto, že je koncept hierarchický. Úroveň nefunkční regionální občanské společnosti tedy vylučuje úroveň kolektivního aktéra.

Přestože nebyla naplněna druhá hypotéza, region prokázal, že je plně měřitelný podle NRA. Tento poznatek prokázal jak existenci regionu, tak funkčnost teoretického konceptu NRA. Hierarchický koncept se dal aplikovat vcelku bezproblémově, jedinou „mezerou“ v analytickém konceptu se ukázala čtvrtá a pátá úroveň, kdy pátá úroveň vykazovala větší znaky regionotvornosti než úroveň předchozí.

Vzhledem k nashromážděným poznatkům se domnívám, že regionotvornost bude v regionu postupovat. Největší obavy z jejího prohlubování vidím na úrovni občanské společnosti. Obecně lze konstatovat, že za 22 let své existence lze na Pobaltí nahlížet jako na jeden koherentní region.

⁹¹ Podrobněji o výsledcích analýzy v závěru a shrnutích pod jednotlivými analýzami

12 ZDROJE:

Andrushaitis, Andris; Ojaveer, Henn: 2004. History of ecosystem studies of the Gulf of Riga (Baltic Sea), Institute of Aquatic Ecology, University of Latvia str. 116 – 143, Riga. Dostupné z: <http://hmapcoml.org/documents/Baltic/bio-2004-2-4.pdf> 29. 7. 2013

Auer, Matthew: 2001. Verifying Environmental Cleanup: Lessons from the Baltic Sea Joint Comprehensive Environmental Action Programme: Environmental Planning, str. 881-901. Dostupné z: www.envplan.com/abstract.cgi?id=c10s 29. 6. 2013.

Bandow, Doug: 2013. The Triumph Of Good Economics: 'Austere' Baltic States Outgrow Their European Neighbors. Forbes.com str. 1-2 dostupné z: <http://www.forbes.com/sites/dougbandow/2013/04/15/the-triumph-of-good-economics-austere-baltic-states-outgrow-their-european-neighbors/> 24. 7. 2013

Buzan, Barry; Waeber, Ole: 2003. Regions and Powers: The structure of International Security, str. 397 – 440 Cambridge University Press, Cambridge

Blaszczak, Tomasz: 2012, New role and Identity of the Baltic Region (přednáška), 20. 11. 2012

Bradshaw, Mike; Vlasova, Tatiana; 1999. Rusko a blízké zahraničí. In: Bateman, Graham: 1999. Zeměpis světa, str. 354 – 356, Columbus, Praha.

Cabada, Ladislav: 2009. Úvodem. Možnosti a limity výzkumu evropského regionalismu. In: Cabada, Ladislav a kol: Evropa regionů. Str. 5 – 18. Aleš Čeněk: Plzeň.

Cabada, Ladislav: 2013. Kurz KAP/SE Střední Evropa a Pobaltí. 5. 3. 2013

Cantori, L.J.: 1970, *The International Politics of Regions: A Comparative Approach*, Englewood Cliffs, str. 1-8, New Jersey.

Celichowski Jan: 2008, *Civil Societies in Post-Communist Europe: The Challenges Posed by Social Isolation*, In Heinrich, V. F. & Fioramonti, L. a kol.: 2008, *CIVITUS Global Survey of the state of Civil Society*. Str. 143 - 158 Dostupné z: www.books.google.cz/books?isbn=1565492447 21. 7. 2013

Dahrendorf, Ralf dle: Cabada, Ladislav: 2013, *Přednáška KAP/SE střední Evropa a pobaltí* 5. 3. 2013, FF ZČU, Plzeň.

Dančák, Břetislav (ed.); Pospíšil, Ivo; Rakovský Adam: 1999. *Pobaltí v transformaci: Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Masarykova Univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 248 stran

Fawcett, Louise: 1995. *Regionalism in World Politics* str. 1 – 14, dostupné z: www.garnet-eu.org/pdf/Fawcett1.pdf 7. 7. 2013

Galbreath, David; Lašas, Ainius: 2008. 'The "Baltic" factor in EU-Russian relations: in search of coherence and cooperation in an era of complexity', *Journal of Contemporary European Studies* 19.2 (2011). str. 261–272 dostupné z : <http://dx.doi.org/10.1080/14782804.2011.580914.pdf> 21. 7. 2013

Goll, Thomas: *The Role of Civil Society in Transformation and Democratization in Post-Communist Europe – “Aspects of the Democratic Transition in selected, University of Dortmund* str. 1 – 8. Dostupné z: http://partners.civiced.org/paw/tools/people_download.php?group=event&id=191 21. 7. 2013

Hettne, Björn; Inotai, András; Sunkel, Osvaldo: 1999. *Globalism and the New Regionalism*. In: *Hettne, Björn: Globalization and the New Regionalism: The Second Great Transformation*. Palgrave MacMillan: New York, str. 1-24.

Hettne, Björn; Söderbaum, Fredrik; Tavares, Rodrigo: 2003, Regionness and the construction of peace in Europe. In: in Per Cramér (ed), Whither Europe. The Development of a New European Security Architecture, Centre for European Research at Göteborg University (CERGU), str. 5-24, Göteborg.

Hettne, Björn: 2005. Beyond the New Regionalism. In: New Political Economy, Vol. 10, No. 4, December 2005, Routledge Taylor and Francis Group, str. 543 – 571.

Hlaváček, Pavel: 2011. kurz KAP/ Problematika Euroatlantismu 17. 10. 2011

Hnízdo, Bořivoj: 1995. Mezinárodní perspektivy politických regionů. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. Praha.

Hubinger, Václav; Honzák, František; Polišínský, Jan: 1985. Národy celého světa, str. 173 – 180 Mladá fronta, Praha.

Janauskas, Gierdus: 2010. New structures, changing identities: the concepts of the Baltic Sea region, nestránkováno. Published online: Springer-Verlag.

Janauskas, Gierdus 2012: Přednáška, Minorities and Civil society in Baltic Sea Region 10. 10. 2012

Jeníček, Vladimír, Regionalizace a Globalizace: 2000, nestránkováno. Dostupné z: www.agris.cz/Content/files/main_files/59/136962/jenicek.pdf 4. 7. 2013

Jirásek, Jindřich.; E-kniha Polsko pro začátečníky, 2007, 76 s., Hradec Králové.

Jurkynas, Mindaugas: 2007. How deep is your love: The Baltic brotherhood re-examined. Vilnius University, Institute of International Relations and Politology. 320 stran, Vilnius.

Jurkynas, Mindaugas: 2011. Political State of the Region Report 2011/ Lithuania, Baltic Development Forum, str. 36-39, Copenhagen.

Kazlauskiene, Natalija; Meyers, William H: 1999. The Baltic Free Trade Agreement for Agriculture: Early Results of the Experiment. Iowa State University, Department of Economics. 22 s., Iowa. Dostupné z : <http://link.springer.com/content/pdf/10.1023%2FA%3A1009568621534.pdf#page-1> 14. 7. 2013

Kapustans, Janis: 1998. Cooperation among the Baltic States : Reality and Prospects, University of Latvia. Riga, str. 1 - 40 Dostupné z: http://www.nato.int%2Facad%2Ffellow%2F96-98%2Fkapustan.pdf&ei=BaBrUaz2IoKw7Aa58IHoAw&usg=AFQjCNEYq5-GPVk2WjRmbAm2S_hux7usxg&bvm=bv.45175338,d.ZGU 12. 7. 2013

Kavaliauskas, Tomas: 2012. Transformations in Central Europe between 1989 and 2012: Geopolitical, Cultural, and Socioeconomic Shifts, str. 6-56, Lexington Books, Lexington.

Keane, John: 2009, Civil society, definitions, approaches. Verso, 324s. , str. 22 – 30, London/New York

Keating, Michael: 2004. Regions and regionalism in Europe. Edward Elgar Publishing Limited, str. 208-218, Cheltenham.

Kirby, David: 2006, A Concise History of Finland (Cambridge Concise Histories): Cambridge University Press; 1 ed., str. 25 – 30, Cambridge.

Kosman, Marcell: 2011. Dějiny Polska, str. 67-251, Nakladatelství Karolinum, Praha.

Král, V.: 2001, Fyzická geografie Evropy: 350 stran, str. 250 - 290 Academia, Praha.

Kučerová, Irah: 2006. Regionalismus Evropy v rozvojovém světě. In: Waisová, Šárka, ed. Chudoba a bohatství v současném světě. 1. vyd. Nakladatelství Aleš Čeněk, str. 80-94. Plzeň.

Lagerspetz, Mikko: 2003. How many Nordic countries? The possibilities and limits of geopolitical identity construction. *Cooperation and Conflict*, Vol. 38, No. 1: str. 48-60

Lasocki, Janek: 2012. Is there a common Baltic foreign policy? Dostupné z: <http://ecfr.ideasoneurope.eu/2012/03/19/is-there-a-common-baltic-foreign-policy/> 21. 4. 2013

Melucci, Alberto: 1995, *The process of collective identity*, str. 41 - 63 In: Johnston, Hank; Klandermans, Bert; 1995 *Social movements and culture*, University of Minnesota, 295 s., Minnesota. Dostupné z : http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=DMj7jcMoeNkC&oi=fnd&pg=PA41&dq=Melucci,+Alberto:+1995,+The+process+of+collective+identity&ots=THxhZz86Z6&sig=FORD8R5mc3Wrna8rc_wl_jV_hYw&redir_esc=y#v=onepage&q=Melucci%2C%20Alberto%3A%201995%2C%20The%20process%20of%20collective%20identity&f=false 21. 7. 2013

Mills, Jennifer: 1998, *The Hanseatic League in the Eastern Baltics*, nestránkováno, dostupné z: http://www.conflicts.rem33.com/images/The%20Baltic%20States/hansa_ost.htm 8. 7. 2013

Molis, Arunas: 2012. Přepis projevu z konference: Outlook & perspectives in the Baltic Sea region. 15. 11. 2012, Vilnius.

Moravcsik, Andrew: 1995. Liberal intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder. *Journal of common market studies*, 33/4, 1995. Str.611-628

Nielsen, Kristian L.; Berg, Eiki; Roll; Gulnara: 2009. Undiscovered avenues? Estonian civil society organizations as agent of Europeanisation. *Trames*, vol. 3, str. 248 – 264. University of Tartu,

Tartu. Dostupné z:
http://www.kirj.ee/public/trames_pdf/2009/issue_3/trames-2009-3-248-264.pdf 22. 7. 2013

Nordstrom, Byron J.: 2002, The History of Sweden: Greenwood publishing, str. 56 - 63. Westport

Norkus, Zenonas: 2012, On Baltic Slovenia and Adriatic Lithuania, Postcommunist transformation. Str. 251 - 320, Central European University Press , Vilnius.

Olson, Lyndon, Ambassador to Sweden: 1998. The U.S. and the Baltic Rim. 19 Nov. 1998 (přednáška ve Stockholmu). Dostupné z:
<http://www.fas.org/man/nato/news/1998/98112309.htm> 1. 3. 2013

Paasi, Anssi: 2004. Place and region: regional worlds and words. In: Keating, Michael: 2004. Regions and regionalism in Europe. Edward Elgar Publishing Limited, str. 208-218, Cheltenham.

Paasi , Anssi: 2009. The resurgence of the 'region' and 'regional identity': Theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. Review of International Studies Vol. 35: str. 121–146.

Palauskas, Kestutis: 2005. The Security Environment in Baltic States Region. Palanga, 19. - 20. 8. 2005. (International Summer Academy) Dostupné z: <http://www.kas.de/upload/auslands/homepages/palanga.pdf> (14. 7. 2013), Palanga.

Pospíšil, Ivo: 1999. Estonská republika: Současná zahraničněpolitická pozice Estonska, str. 45 – 68. In: Dančák, Břetislav (ed.): 1999. Pobaltí v transformaci. Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav Brno. 249 s.

Pridham, George: 2009. Post-Soviet Latvia: A Consolidated or Defective Democracy? The Interaction between Domestic and European Trajectories. *Journal of Baltic Studies*, vol. 40, no. 4. str. 465 – 494.

Rakovský, Adam: 1999. Lotyšská republika: Zahraniční politika, Str. 196 – 224. In: Dančák, Břetislav (ed.): 1999. Pobaltí v transformaci. Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav Brno. 249 s.

Roth, Klaus: 2007. What's in a Region? Southeast European Regions Between Globalization, EU-Integration and Marginalization. In *ASEA*: str. 17 -43, Berlin.

Řehák, Vilém: 2009. Nový regionalismus: Proces a teorie. In: *Medzinarodne vzťahy (Journal of International Relations)*, 2009, vol. 7, no. 2, str. 7-20. Dostupné z: <http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2009-2.pdf>

Sapronas, Robertas: 1999. *BALTBAT and development of Baltic Defence Forces. Baltic defense review.*, 22 – 36 s. Dostupné z: <http://www.nato.int/acad/fellow/98-00/sapronas.pdf> 14. 7. 2013

Sigmundová J., Žídková M.: 2011. Politika Ruské federace vůči ruské diaspoře: v Pobaltí: Případová studie Estonska. UPOL. Olomouc 79 s. Dostupné z: http://theses.cz/id/nrr0fg/Sigmundov_Jana_-_Politika_RF_vi_rusk_diaspoe_v_Pobalt.pdf 14. 7. 2013

Uhlin, Andreas: 2010. The Structure and Culture of Post-Communist Civil Society in Latvia, *EUROPE-ASIA STUDIES* Vol. 62, No. 5, July 2010, 829–852. Routledge.

Uspaskič, Viktor: 2012, Article on Lithuanian Civil Society. Dostupné z: <http://www.alde.eu/alde-group/meps-corner-news/meps-corner-details/article/article-on-lithuanian-civil-society-39758/> 21. 7. 2013

Väyrynen, Raimo, 2003: Regionalism: Old and New. *International Studies Review*. 5/2003, str. 25-52.

Vilpišauskas, Ramnas: 2011. Report on Lithuanian Economy. str. 165 - 171 Dostupné z: <http://ebookbrowse.com/vilpisauskas-lithuania-economy-pdf-d477450778> 14. 7. 2013

Waever, Ole: 1992. Nordic Nostalgia: Northern Europe after the Cold War. *International Affairs* Vol. 68, No. 1, Blackwell publishing. London str. 77-102.

Waisová, Šárka, 2002: Nové formy regionální spolupráce v jihovýchodní Evropě In: *Politologický časopis*. 2/2002, str. 215 – 233 Mezinárodní politologický ústav, Brno.

Waltz, Kenneth: 1979, *Theory of International Politics*, Reading, Mass. : Addison-Wesley, stran 250, New York.

Waltz, Kenneth N.: 1988. The Origins of War in Neorealist Theory. *Journal of Interdisciplinary History*,: Vol. 18, No. 4, str. 615 – 628. Dostupné z: www.columbia.edu/itc/sipa/.../OriginsOfWar.pdf 1. 7. 2013

Wunderlich, Uwe, 2005: New regionalism and European Studies Towards a Comprehensive approach to Regionalisation and Regions. UEA Papers in European and International Studies, University of Reading, Reading.

Williamsová, Leena-Kaarina: 2000. The Baltic Sea Region: Forms and Functions of Regional Cooperation, str. 1 - 28, University of Berlin: Berlin.

Zájedová, Ivi: 2004: The Baltic Region in Transition and its Foreign Relations. In: *Globalization and Regionalism in East Central Europe and East Asia: Comparison*. Institute of Political Studies, str. 318-330. UK Praha, Praha.

Zájedová, Ivi: 2009: Spolupráce pobaltských a severovýchodních států, CESPR. Dostupné z : www.cepsr.com/clanek.php?ID=224 20. 9. 2012

Zimák, Alexander, 2002: Hanza: obrazy z dějin severského námořního obchodu, str. 56- 68, Libri, Praha.

12.1 Elektronické zdroje

15 min.lt: <http://www.15min.lt/en/>

Alliance of liberal Democrats: <http://www.alde.eu/>

Baltic News Service: <http://www.bns.ee/>

Baltic Sea Region Program: <http://eu.baltic.net/>

BBC.com: <http://bbc.co.uk/>

Baltic Way: <http://www.balticway.net/>

Central Baltic interregional programme: <http://www.centralbaltic.eu/>

Central Europe Review: <http://www.ce-review.org/>

CIVITAS: <http://www.civitas.lt/>

Deník Vdiena: <http://www.vdiena.lv/>

Estonia global museum of communism:
<http://estonia.globalmuseumoncommunism.org/>

Estonian civil society: <http://www.ngo.ee/>

Estonian ministry of interior: <http://www.siseministerium.ee/>

Europa.eu: <http://ec.europa.eu/>

European Commission: <http://ec.europa.eu/>

Euroskop.cz: <https://www.euroskop.cz/>

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec/>

EU4seas.eu: <http://eu4seas.eu/>

Geni.org: <http://www.geni.org/>

Human Rights Blog : <http://www.ukhumanrightsblog.com/>

Jan Palach: <http://www.janpalach.cz>

Ignalina Nuclear Powerplant: <http://www.iae.lt/>

Facebook.com: <http://www.facebook.com>

Fossil energy International: <http://www.geni.org>

Lietuvos respublikos seimas: <http://www3.lrs.lt>

Lithuana Church History: <http://www.lcn.lt/en>

Lituanus: <http://www.lituanus.org/>

Ministry of Foreign affairs of Latvia: <http://mfa.gov.lt>

Mandagmorgen: <http://www.mandagmorgen.no>

Nadace rozvoje občanské společnosti: <http://www.nros.cz/cs/>

New York Times :<http://www.nytimes.com>

OECD In: <http://stats.oecd.org/>

Osce.org: <http://www.osce.org/>

Pearson Higher Education: <http://www.pearsonhighered.com/>

Port of Hamburg: <http://cz.portofhamburg.com/>

Revue politika: <http://www.revuepolitika.cz/>

Radio Free Europe, Radio Liberty : <http://rferl.com/>

Raid.lv: <http://raid.lv>

Reliefweb.int : <http://reliefweb.int>

Russia and Near abroad: <http://www.pearsonhighered.com/>

Sipri: <http://sipri.org/>

Staypoland.com: <http://www.staypoland.com>

The Baltic Times: <http://baltictimes.com/>

The Baltic Assembly: <http://www.baltasam.org/>

The Foreign Policy: <http://www.foreignpolicy.com>

The Lithuania Tribune: <http://www.lithuaniatribune.com/>

Transparency International: <http://www.transparency.org/>

Twitter: <http://www.twitter.com>

Unesco: <http://webworld.unesco.org/>

Ushakov.lv dostupné z: <http://www.ushakov.lv>

World Nuclear News: <http://www.world-nuclear-news.org/>

Youtube.com: <http://www.youtube.com>

Xxiamzius.lt <http://www.xxiamzius.lt>

13 RESUMÉ

Since the breakup of the Soviet Union, Baltic countries have become sovereign region in the Central European Europe. The region occupies strategic position in the East coast of the Baltic sea. In 1991, Lithuania, Latvia and Estonia gained independence. After re-establishment of independent statehood of three countries, it was proved that the need for making common structures and decisions is natural. The common structures were firstly made with a know-how and support of international organizations and actors from outsider of the area.

The thesis is focused on examining the Baltic region. Whole study is based on theoretical approach of New Regionalism Approach by the Björn Hettne. Work is divided into theoretical and practical part. New Regionalism Approach works with a hierarchical concept of levels.

First part works with the concepts New regionalism approach, regioness regionalism, region, Baltic region, Baltic Sea region, Scandinavia or Nordic countries.

Second part is devoted to sector analysis, divided into five different parts. These parts are: region as a geographical concept, region as a regional security complex, region as an institution, region as a civil society and finally region as a collective actor. The result of the sector analysis will show the level of regioness in the region.

In the conclusion, I summarized all the analysis and confirm or denied hypotheses of my study. I also answered the questions I put in the beginning of the work. Study wanted to show if the Baltic region is due to the New regionalism approach established region and work on the all five levels of regioness. This hypothesis was denied due to the result analysis. But it was confirmed that regioness is getting deeper since the region broke up with USSR.

14 PŘÍLOHY

14.1 Příloha 1: Region Pobaltí (úzký koncept – Litva, Lotyšsko, Estonsko).

Zdroj:

http://www.balticgen.comimagesmap_baltic.gif 10. 7. 2013

14.2 Příloha 2: Region (zemí) baltského moře (širší koncept-
tmavě modrá + Rusko). Zdroj:
http://eu.baltic.net/_cmsdata/_file/image_1.gif 22. 7. 2013

14.3 Příloha 3: Současná silniční síť v regionu Pobaltí. Zdroj: http://foto.terpe.lt/inkelti/20070709/131_0801_roads_00_big.gif 13. 7. 2013

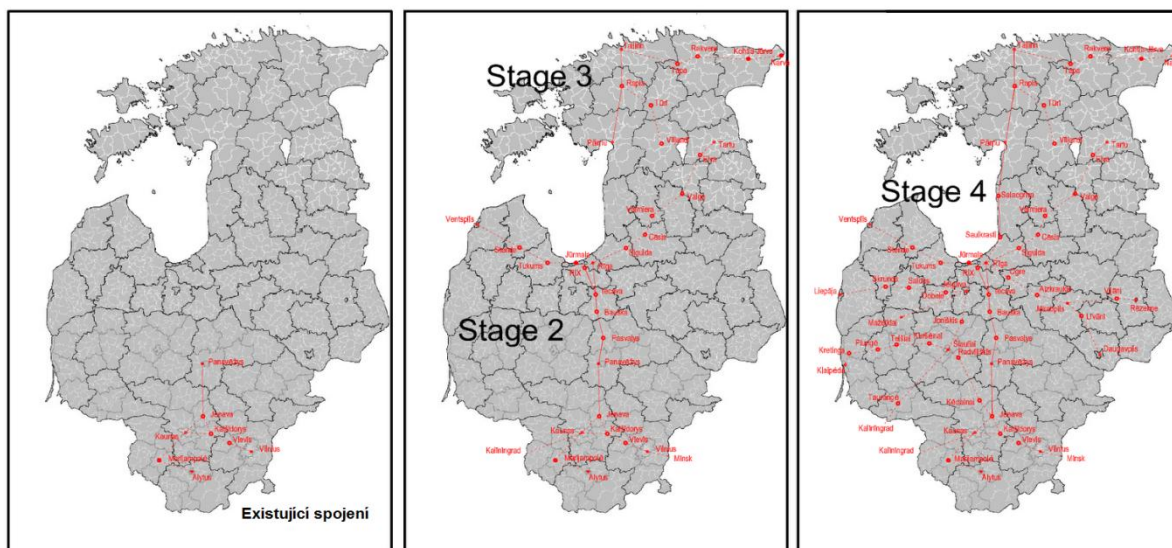

Stav dopravní infrastruktury k roku 2000. Červeně vytačné jsou silnice dálničního typu, žlutě pak silnice první třídy.

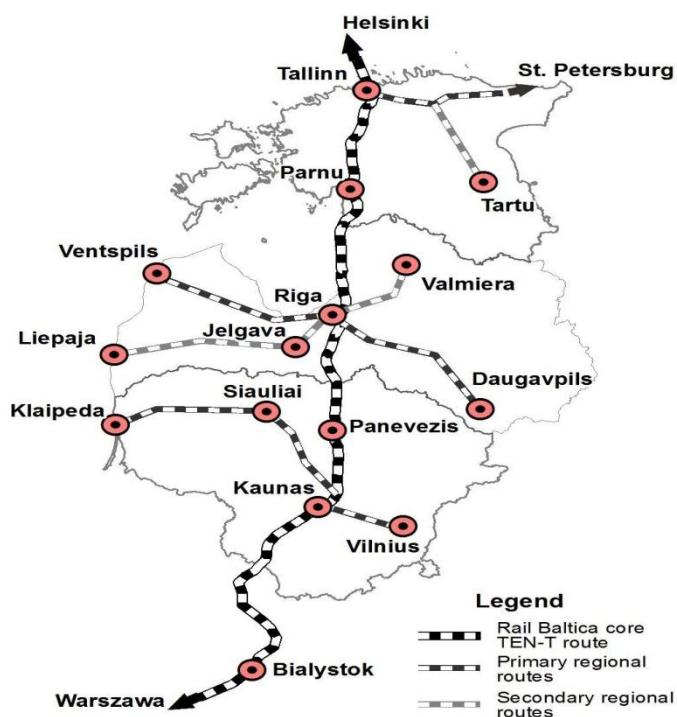

14.4 Příloha 4: Rozvoj železniční infrastruktury. Zdroj: http://3.bp.blogspot.com/_IIWW_42TikE/Sjvsn7DmBrI/AAAAAADk/u6i0vJRy0L8/s1600-h/Baltic_service.png 15. 7. 2013

Rail Baltica - plán rozvoje železniční infrastruktury

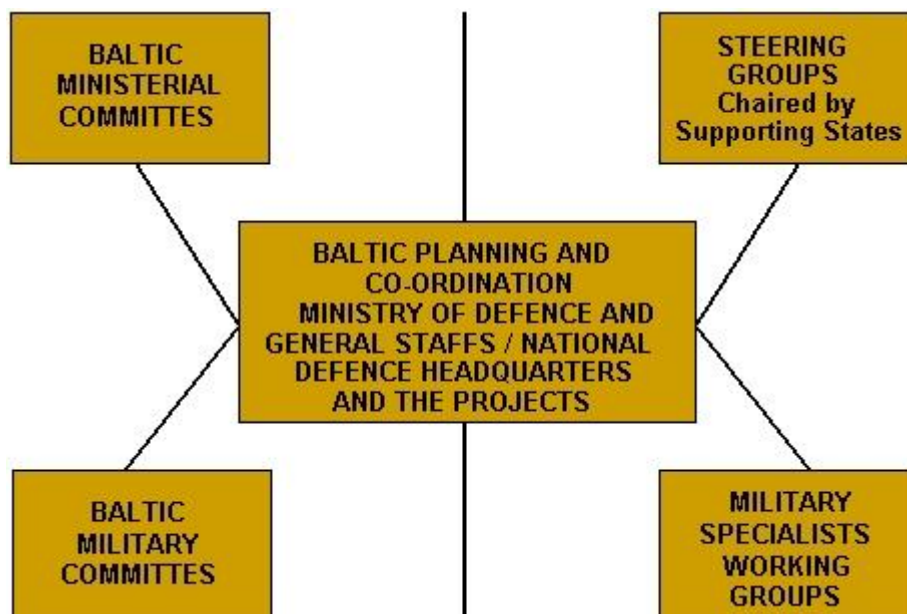

14.5 Příloha 5: Rail Baltica. Zdroj: <http://www.sorainen.com/UserFiles/File/Rail-Baltica.JPG> 18. 7. 2013

14.6 Příloha 6: Rozhodovací schéma Pobaltské obranné spolupráce.

Zdroj: <http://web-static.vm.ee/static/failid/335/joon1.jpg> 17. 7. 2013

14.7 Příloha 7: Logo The Baltic Assembly u příležitosti 20. výročí fungování organizace v roce 2011. Zdroj: http://www3.lrs.lt/home/images/VISI/Baltic%20Assembly_20th_1.png 26. 7. 2013

14.8 Příloha 8: Odezva na upálení Romase Kalanty v USA.

Zdroj:

http://www.15min.lt/images/photos/616305/big/kalanta_jav_1-4f5a36782c9f4.jpg 10. 7. 2013

14.9 Příloha 9: Baltská cesta mapa protestu. Zdroj:

<http://www.balticway.net/uploads/images/Sidebar/country.g>

if 20. 7. 2013

14.10 Příloha 10: Dobová fotografie, zachycující Baltský řetěz.

Zdroj: http://www.dw.de/image/0,,4578218_4,00.jpg 26. 7. 2013

14.11 Příloha 11: Monument sovětského bronzového vojáka v Tallinnu, obsypaný květinami. Fotografie zachycuje okamžik po jeho přesunutí z centra města na vojenský hřbitov. Zdroj: http://rbth.ru/assets/images/2011-05/Big/TASS_soldier_468.jpg 20. 7. 2013

